

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PAOLO MENGOLZI
της 25ης Ιουλίου 2018¹

Υπόθεση C-56/17

Bahtiyar Fathi

κατά

Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite

[αίτηση του Administrativen sad Sofia-grad
(διοικητικού πρωτοδικείου Σόφιας, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Σύνορα, άσυλο και μετανάστευση – Προϋποθέσεις αναγνώρισεως του καθεστώτος του πρόσφυγα – Κριτήρια για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας – Εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας χωρίς ρητή απόφαση επί της αρμοδιότητας του κράτους μέλους – Έννοια της “θρησκείας” – Αξιολόγηση των λόγων διώξεως που ανάγονται στη θρησκεία»

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως η οποία αποτελεί το αντικείμενο των παρούσων προτάσεων αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 604/2013² (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ), των άρθρων 9 και 10 της οδηγίας 2011/95/ΕΕ³, καθώς και του άρθρου 46, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/32/ΕΕ⁴. Η υπό κρίση αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, του Bahtiyar Fathi και, αφετέρου, του Predsedatel na Darzhavna agentsia za bezhantsite (προϊσταμένου της εθνικής υπηρεσίας προσφύγων, Βουλγαρία, στο εξής: DAB), σχετικά με την απόρριψη εκ μέρους της υπηρεσίας αυτής της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας που υπέβαλε ο B. Fathi.

I. Τα πραγματικά περιστατικά, η υπόθεση της κύριας δίκης και η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

2. Ο B. Fathi, Ιρανός υπήκοος κουργικής καταγωγής, γεννηθείς στις 20 Σεπτεμβρίου 1981 στο Marivan της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, είχε υποβάλει την 1η Μαρτίου 2016 ενώπιον της DAB αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας, βασιζόμενη στις διώξεις που είχε υποστεί από τις ιρανικές αρχές για θρησκευτικούς λόγους. Κατά τους ισχυρισμούς του ιδίου του προσφεύγοντος, περί τα τέλη του 2008 και τις αρχές του 2009 ασπάσθηκε τον Χριστιανισμό στο Ιράν. Ήταν κάτοχος παράνομης

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31).

³ Οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (ΕΕ 2011, L 337, σ. 9).

⁴ Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (ΕΕ 2013, L 180, σ. 60).

δορυφορικής κεραίας με την οποία παρακολουθούσε τον απαγορευμένο χριστιανικό τηλεοπτικό σταθμό Nejat TV και είχε μάλιστα συμμετάσχει μία φορά, μέσω τηλεφώνου, σε τηλεοπτική εκπομπή του εν λόγω τηλεοπτικού σταθμού. Τον Σεπτέμβριο του 2009 συνελήφθη για χρονικό διάστημα δύο ημερών από τις μυστικές υπηρεσίες και υποβλήθηκε σε ανάκριση για την τηλεφωνική συμμετοχή του σε απευθείας μετάδοση στην τηλεοπτική εκπομπή. Κατά τη διάρκεια της κρατήσεώς του υποχρεώθηκε να ομολογήσει ότι είχε ασπασθεί τον Χριστιανισμό. Το 2006 είχε μεταβεί στην Αγγλία. Τον Ιούνιο του 2012 εγκατέλειψε παράνομα το Ιράν και μετέβη στο Ιράκ, όπου παρέμεινε μέχρι το τέλος του 2015 ως αιτών άσυλο. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του απευθύνθηκε στην Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), πλην όμως, ελλείψει στοιχείου ταυτότητας, δεν εκδόθηκε έναντι αυτού καμία απόφαση από τον εν λόγω οργανισμό. Όσον αφορά τη μεταστροφή του στον Χριστιανισμό, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι επρόκειτο για μια μακρά διαδικασία, αποτέλεσμα συναντήσεων με χριστιανούς στην Αγγλία και της παρακολούθησής των χριστιανικών τηλεοράσεων, και ότι περί τα τέλη του 2008 και το 2009, ειδικότερα τον Μάιο, βαπτίστηκε χριστιανός εντός ευκτήριου οίκου στην Τεχεράνη. Δήλωσε ότι είχε σχέσεις με άλλους χριστιανούς στο Ιράν κατά τη διάρκεια «συναθροίσεων» στην Τεχεράνη που συγκέντρωναν περίπου δέκα άτομα. Προσδιορίζει τον εαυτό του ως «κανονικό χριστιανό που κλίνει προς τον προτεσταντισμό». Μετά τη σύλληψή του από τις ιρανικές αρχές εξακολούθησε να διατηρεί επαφές με χριστιανούς. Ελλείψει οικονομικών δυνατοτήτων, εγκατέλειψε το Ιράν μόλις το 2012. Μετά την αναχώρησή του, οι μυστικές υπηρεσίες τον αναζήτησαν και δήλωσαν στον πατέρα του ότι επιθυμούσαν απλώς να τον ανακρίνουν και ότι δεν θα υπήρχε κανένα πρόβλημα εάν επέστρεφε. Κατά την προσωπική του συνέντευξη ενώπιον των βουλγαρικών διοικητικών αρχών, ο B. Fathi προσκόμισε επιστολή του Nejat TV, με ημερομηνία 29 Νοεμβρίου 2012⁵.

3. Η αίτηση του B. Fathi απορρίφθηκε με απόφαση του προϊσταμένου της DAB της 20ής Ιουνίου 2016 (στο εξής: απόφαση της DAB). Με την απόφαση αυτή, οι δηλώσεις του B. Fathi κρίθηκαν ότι παρουσιάζουν σοβαρές αντιφάσεις, ολόκληρη δε η εξιστόρηση των γεγονότων θεωρήθηκε μη αληθοφανής. Το έγγραφο του Nejat TV της 29ης Νοεμβρίου 2012 δεν ελήφθη, κατά συνέπεια, υπόψη ως πλαστό. Ο προϊστάμενος της DAB έλαβε ιδίως υπόψη το γεγονός ότι ο B. Fathi, από τη σύλληψή του το 2009 έως ότου εγκατέλειψε το Ιράν το 2012, δεν είχε υποστεί καμία πράξη διώξεως. Η απόφαση της DAB κατέληγε στο συμπέρασμα ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα βάσει του άρθρου 8 του *Zakon za ubezhishteto i bezhantsite* (νόμου περί ασύλου και προσφύγων, στο εξής: ZUB) ή για την υπαγωγή του στο καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας, σύμφωνα με το άρθρο 9 του ZUB⁶.

4. Ο B. Fathi άσκησε προσφυγή κατά της αποφάσεως της DAB ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, το οποίο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνάγεται από το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού [Δουβλίνο III], ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 12 και το άρθρο 17 του κανονισμού αυτού, ότι κράτος μέλος μπορεί να εκδώσει απόφαση η οποία συνιστά μέτρο εξετάσεως μιας υποβληθείσας σε αυτό αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', του κανονισμού, χωρίς να έχει κριθεί ρητώς το ζήτημα της αρμοδιότητας του εν λόγω κράτους μέλους σύμφωνα με τα κριτήρια του κανονισμού, εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι χωρεί παρέκκλιση κατά το άρθρο 17 του κανονισμού;

5 Η επιστολή που προσκομίστηκε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου περιείχε δήλωση ενός υπαλλήλου του Nejat TV απευθυνόμενη προς τον B. Fathi με την επισήμανση ενός «αριθμού υποθέσεως ενώπιον του ΟΗΕ». Η επιστολή αυτή επιβεβαιώνει ότι ο B. Fathi είναι χριστιανός και ότι παρουσιάστηκε με αυτή την ιδιότητα στον τηλεοπτικό σταθμό και διευκρινίζει ότι διατηρήθηκαν μαζί του επαφές σε διαφορετικές χρονικές στιγμές για χρόνια, λόγω των τηλεφωνικών κλήσεών του στους συμβούλους του τηλεοπτικού σταθμού.

6 Το καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 9 του ZUB αντιστοιχεί στην επικουρική προστασία που παρέχεται βάσει της οδηγίας 2011/95.

- 2) Συνάγεται από το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού [Δουβλίνο III], ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 54 της οδηγίας 2013/32, ότι, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, που αφορούν αίτηση διεθνούς προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του ως άνω κανονισμού, πρέπει να εκδοθεί απόφαση επί αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του προαναφερθέντος κανονισμού εάν δεν υφίσταται λόγος παρεκκλίσεως σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού, απόφαση με την οποία το κράτος μέλος αναλαμβάνει την υποχρέωση να εξετάσει την αίτηση σύμφωνα με τα κριτήρια του κανονισμού και η οποία στηρίζεται στο γεγονός ότι οι διατάξεις του κανονισμού [Δουβλίνο III] έχουν εφαρμογή έναντι του αιτούντος;
- 3) Έχει το άρθρο 46, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/32 την έννοια ότι, στο πλαίσιο διαδικασίας προσφυγής κατά αποφάσεως περί μη χορηγήσεως διεθνούς προστασίας, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 54 της οδηγίας το αρμόδιο δικαστήριο πρέπει να εκτιμήσει εάν οι διατάξεις του κανονισμού [Δουβλίνο III] έχουν εφαρμογή έναντι του αιτούντος, όταν το κράτος μέλος δεν έχει λάβει ρητώς θέση ως προς την αρμοδιότητά του για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας σύμφωνα με τα κριτήρια του κανονισμού; Πρέπει να θεωρηθεί βάσει της αιτιολογικής σκέψεως 54 της οδηγίας 2013/32 ότι, εάν δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι χωρεί εφαρμογή του άρθρου 17 του κανονισμού [Δουβλίνο III] και η αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας εξετάζεται βάσει της οδηγίας 2011/95 από το κράτος μέλος στο οποίο κατατέθηκε, η νομική κατάσταση του ενδιαφερομένου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού ακόμη και όταν το κράτος μέλος δεν έχει λάβει ρητώς θέση περί της αρμοδιότητάς του σύμφωνα με τα κριτήρια του κανονισμού;
- 4) Συνάγεται από το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 ότι, υπό τις συνθήκες της διαφοράς της κύριας δίκης, συντρέχει ο λόγος διώξεως που ανάγεται στη "θρησκεία" όταν ο αιτών δεν έχει παράσχει εξηγήσεις και δεν έχει προσκομίσει έγγραφα σε σχέση με όλα τα στοιχεία που καλύπτει ο όρος "θρησκεία" κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, εξηγήσεις και έγγραφα που έχουν θεμελιώδη σημασία για την ένταξη του ενδιαφερομένου σε συγκεκριμένη θρησκεία;
- 5) Συνάγεται από το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95 ότι συντρέχουν οι λόγοι διώξεως που ανάγονται στη θρησκεία, υπό την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, όταν ο αιτών, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, διατείνεται ότι διώκεται λόγω των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, πλην όμως δεν παρέσχε εξηγήσεις και δεν προσκόμισε αποδείξεις σε σχέση με τις χαρακτηριστικές περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει ότι ένα άτομο έχει ορισμένη θρησκεία και οι οποίες συνιστούν για τον διώκτη λόγο να θεωρήσει ότι ο ενδιαφερόμενος ασπάζεται τη θρησκεία αυτή, μεταξύ αυτών περιστάσεις που συνδέονται με την άσκηση ή τη μη άσκηση θρησκευτικών καθηκόντων ή με την έκφραση θρησκευτικών απόψεων, ή σε σχέση με μορφές ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς που στηρίζονται σε θρησκευτικές πεποιθήσεις ή υπαγορεύονται από αυτές;
- 6) Συνάγεται από το άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2011/95, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με τα άρθρα 18 και 10 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και από την έννοια της "θρησκείας" κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας, ότι, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης:
 - α) η έννοια της "θρησκείας" στο δίκαιο της Ένωσης δεν περιλαμβάνει πράξεις οι οποίες είναι αξιόποινες κατά το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών; Μπορούν τέτοιες πράξεις, οι οποίες στο κράτος καταγωγής του αιτούντος είναι αξιόποινες, να συνιστούν πράξεις διώξεως;
 - β) στο πλαίσιο της απαγορεύσεως του προσηλυτισμού και της απαγορεύσεως πράξεων οι οποίες αντιβαίνουν στη θρησκεία στην οποία στηρίζονται οι νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, πρέπει να θεωρούνται θεμιτοί περιορισμοί οι οποίοι θεσπίζονται για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών και της δημόσιας τάξεως στο κράτος καταγωγής του αιτούντος; Συνιστούν οι προαναφερθείσες

απαγορεύσεις αφεαυτών πράξεις διώξεως υπό την έννοια των παρατεθεισών διατάξεων της οδηγίας όταν η παράβασή τους επισύρει τη θανατική ποινή, ακόμη και αν οι νόμοι δεν στρέφονται ρητώς κατά ορισμένης θρησκείας;

- 7) Συνάγεται από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την παράγραφο 5, στοιχείο β', της διατάξεως αυτής, με το άρθρο 10 του [Χάρτη] και με το άρθρο 46, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/32, ότι, υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των περιστάσεων μπορεί να γίνεται μόνο βάσει των εξηγήσεων που παρέσχε και των αποδείξεων που προσκόμισε ο αιτών, πλην όμως είναι θεμιτό να απαιτείται απόδειξη των καλυπτομένων από τον όρο της "θρησκείας" υπό την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας στοιχείων που ελλείπουν, εάν:
- χωρίς τις ενδείξεις αυτές, η αίτηση διεθνούς προστασίας πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη υπό την έννοια του άρθρου 32, σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 8, στοιχείο ε', της οδηγίας 2013/32, και
 - το εθνικό δίκαιο προβλέπει ότι η αρμόδια αρχή πρέπει να διαπιστώσει τη συνδρομή όλων των κρίσιμων για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας συνθηκών, το δε αρμόδιο δικαστήριο, σε περίπτωση προσβολής της απορριπτικής αποφάσεως, υποχρεούται να σημειώσει ότι ο αιτών δεν πρότεινε και δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό στοιχείο;»

5. Η Ουγγρική Κυβέρνηση και η Πολωνική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

II. Ανάλυση

A. Επί του πρώτου και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

6. Με τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί εάν οι αρχές κράτους μέλους μπορούν να εξετάσουν επί της ουσίας αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνο III, χωρίς να έχουν προηγουμένως λάβει ρητώς θέση ως προς τον προσδιορισμό του συγκεκριμένου κράτους μέλους ως υπεύθυνου για την εξέταση αυτή βάσει των κριτηρίων που προβλέπονται από τον εν λόγω κανονισμό.

7. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III προβλέπει ότι «[τ]α κράτη μέλη εξετάζουν κάθε αίτηση διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα στο έδαφος οποιουδήποτε από αυτά [...]. Η αίτηση εξετάζεται από ένα μόνο κράτος μέλος, το οποίο είναι το οριζόμενο ως υπεύθυνο σύμφωνα με τα κριτήρια που αναφέρονται στο κεφάλαιο III».

8. Το άρθρο 67bis, παράγραφος 2, σημεία 1, 2 και 3 του ZUB, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως του B. Fathi, προβλέπει ότι η διαδικασία για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας κινείται «1. με απόφαση της αρχής ενώπιον της οποίας διεξάγονται οι συνεντεύξεις, σε περίπτωση που υπάρχουν ενδείξεις που δικαιολογούν την ευθύνη για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας από άλλο κράτος μέλος· 2. με αίτηση του Υπουργείου Εσωτερικών και της κρατικής υπηρεσίας εθνικής ασφαλείας σχετικά με την παράνομη διαμονή του αλλοδαπού στην επικράτεια της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας· 3. κατόπιν

αιτήματος αναδοχής ή εκ νέου αναλήψεως από το εξωτερικό [...]»⁷.

9. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι στην περίπτωση του B. Fathi ουδείς από τους λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 67bis, παράγραφος 2, του ZUB συνέτρεχε και ότι για τον λόγο αυτό δεν κινήθηκε η διαδικασία για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως και δεν ελήφθη καμία απόφαση που να θεμελιώνει την αρμοδιότητα του βουλγαρικού κράτους για την εξέταση υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III.

10. Το εν λόγω δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν ο συγκεκριμένος κανονισμός εφαρμόζεται μόνο στις διαδικασίες μεταφοράς των αιτούντων διεθνή προστασία ή εάν επιβάλλει, σε όλες τις περιπτώσεις, στο κράτος που αναλαμβάνει την εξέταση της αιτήσεως να διευκρινίζει, με τυπική απόφαση, βάσει ποίων κριτηρίων κρίνει εαυτό υπεύθυνο για να προβεί σε μια τέτοια εξέταση.

11. Κατά το εν λόγω δικαστήριο, απουσία τέτοιας αποφάσεως, το ζήτημα εάν συγκεκριμένη αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού Δουβλίνο III δεν μπορεί να διευκρινιστεί.

12. Καταρχάς, παρατηρώ ότι το συμπέρασμα αυτό δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, ορθό. Κατά το άρθρο 1 του κανονισμού Δουβλίνο III, ο εν λόγω κανονισμός «θεσπίζει τα κριτήρια και τους μηχανισμούς προσδιορισμού του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας η οποία υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα». Κατά το άρθρο 2, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού, ως «αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας» νοείται, για τους σκοπούς εφαρμογής αυτού, «η αίτηση διεθνούς προστασίας όπως ορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2011/95», ήτοι, σύμφωνα με την τελευταία αυτή διάταξη, «η αίτηση παροχής προστασίας από κράτος μέλος που υποβάλλει υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ότι αιτείται καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας και ο οποίος δεν αιτείται ρητώς να του παρασχεθεί άλλη μορφή προστασίας, μη εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας, δυναμένη να ζητηθεί αυτοτελώς».

13. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η απορριφθείσα από την DAB αίτηση του B. Fathi πρέπει να θεωρηθεί ότι αποσκοπεί στο να του αναγνωρισθεί το καθεστώς του πρόσφυγα κατά την έννοια του άρθρου 1, τμήμα Α, της Συμβάσεως περί του καθεστώτος των προσφύγων που υπεγράφη στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954 (στο εξής: Σύμβαση της Γενεύης)⁸ ή η υπαγωγή του στο καθεστώς ανθρωπιστικής προστασίας βάσει του άρθρου 9 του ZUB, που αντιστοιχεί στο καθεστώς επικουρικής προστασίας που προβλέπει η οδηγία 2011/95.

14. Η εν λόγω αίτηση εμπίπτει επομένως στον ορισμό του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2011/95 και, κατά συνέπεια, στον ορισμό του άρθρου 2, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνο III. Κατά συνέπεια, η αίτηση αυτή, η οποία υποβλήθηκε από υπήκοο τρίτης χώρας στη Βουλγαρία, εμπίπτει στο αντικείμενο και στο πεδίο εφαρμογής του συγκεκριμένου κανονισμού, όπως καθορίζεται στο άρθρο 1 αυτού. Το ζήτημα του κατά πόσον το κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο για την επί της ουσίας εξέτασή της έχει εφαρμόσει ή όχι τα προβλεπόμενα από τον εν λόγω κανονισμό κριτήρια για τη θεμελίωση της δικής του αρμοδιότητας να προβεί στην εξέταση αυτή δεν έχει προς τούτο καμία σημασία.

⁷ Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, πριν από τη θέση σε ισχύ του άρθρου 67bis, παράγραφος 2, του ZUB, η διαδικασία για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας κινείτο με την υποβολή της αιτήσεως αυτής.

⁸ Η Σύμβαση της Γενεύης συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο περί του καθεστώτος των προσφύγων της 31ης Ιανουαρίου 1967, το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967.

15. Ομοίως, πρέπει να απορριφθεί η ερμηνεία που προτείνει το αιτούν δικαστήριο, κατά την οποία ο κανονισμός Δουβλίνο III εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση που προβλέπεται μεταφορά του αιτούντος προς άλλο κράτος μέλος. Ειδικότερα, όπως προκύπτει τόσο από τον σκοπό όσο και από τις διατάξεις του εν λόγω κανονισμού, ο τελευταίος τυγχάνει εφαρμογής μόλις υποβληθεί αίτηση διεθνούς προστασίας σε ένα από τα κράτη μέλη, ανεξαρτήτως του ζητήματος εάν ήδη κατά το στάδιο της υποβολής μιας τέτοιας αιτήσεως περισσότερα του ενός κράτη μέλη μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνα για την εξέτασή της⁹.

16. Τούτου λεχθέντος, πρέπει να υπομνησθεί ότι ο κανονισμός Δουβλίνο III έχει ως σκοπό, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, να θεσπίσει μια απλή και αποτελεσματική μέθοδο, η οποία να θεμελιώνεται σε αντικειμενικά και δίκαια κριτήρια τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για τους ενδιαφερόμενους και η οποία να καθιστά δυνατό τον ταχύ προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεων διεθνούς προστασίας, προκειμένου να κατοχυρώνεται η πραγματική πρόσβαση στις διαδικασίες χορηγήσεως διεθνούς προστασίας και να μη διακυβεύεται ο σκοπός ταχύτητας κατά την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας, συγχρόνως δε να διασφαλίζεται, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 19 του ανωτέρω κανονισμού, και η προβλεψιμότητα από τον εν λόγω κανονισμό δυνατότητα ασκήσεως αποτελεσματικής προσφυγής κατά των αποφάσεων περί μεταφοράς¹⁰. Το σύστημα που θεσπίστηκε με τον κανονισμό Δουβλίνο III βασίζεται στην προβλεπόμενη στο άρθρο 3, παράγραφος 1, αρχή, κατά την οποία ένα μόνο κράτος μέλος είναι αρμόδιο να εξετάζει τις ανάγκες διεθνούς προστασίας του αιτούντος, παρά το γεγονός ότι αυτός έχει υποβάλει αιτήσεις σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη, κανόνας που αποβλέπει στην προαγωγή της αποτελεσματικότητας του συστήματος και, ταυτόχρονα, στην αποτροπή του «forum shopping» εκ μέρους των αιτούντων διεθνή προστασία και των δευτερογενών μετακινήσεών τους στο εσωτερικό της Ένωσης.

17. Το κεφάλαιο VI του κανονισμού Δουβλίνο III προβλέπει διαδικασίες αναδοχής και εκ νέου αναλήψεως για την περίπτωση στην οποία το κράτος μέλος που διενεργεί τη διαδικασία προσδιορισμού του υπεύθυνου για την εξέταση κράτους μέλους κρίνει ότι βάσει των κριτηρίων που καθορίζονται στον εν λόγω κανονισμό άλλο κράτος μέλος είναι αρμόδιο για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας. Σε περίπτωση ενεργοποιήσεως των διαδικασιών αυτών, και αφού το κράτος μέλος προς το οποίο έχει υποβληθεί αίτημα αποδεχθεί, ρητώς ή σιωπηρώς, να προβεί στην αναδοχή ή στην εκ νέου ανάληψη του αιτούντος¹¹, αυτός ενημερώνεται περί της αποφάσεως μεταφοράς προς το συγκεκριμένο κράτος μέλος, την οποία μπορεί να προσβάλει σύμφωνα με το άρθρο 27 του κανονισμού Δουβλίνο III.

18. Αντιθέτως, ο εν λόγω κανονισμός καμία ιδιαίτερη διαδικασία δεν προβλέπει για την περίπτωση στην οποία το κράτος μέλος που διενεργεί τη διαδικασία καθορισμού του υπεύθυνου για την εξέταση κράτους μέλους καταλήξει στο συμπέρασμα ότι είναι το ίδιο αρμόδιο, βάσει των κριτηρίων που καθορίζονται από τον κανονισμό, να εξετάσει την αίτηση διεθνούς προστασίας. Ενώ από το δικαίωμα στην ενημέρωση που το άρθρο 4 του κανονισμού Δουβλίνο III αναγνωρίζει στον αιτούντα συνάγεται

⁹ Βλ., συναφώς, άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, κατά το οποίο, *αμέσως μόλις* υποβληθεί αίτηση διεθνούς προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 20, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, ο αιτών ενημερώνεται για την εφαρμογή του εν λόγω κανονισμού (βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 18 του κανονισμού Δουβλίνο III). Το Παράρτημα Χ του κανονισμού (ΕΚ) 1560/2003 της Επιτροπής, της 2ας Σεπτεμβρίου 2003, για τα μέτρα εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) 343/2003 του Συμβουλίου για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (ΕΕ 2003, L 222, σ. 3), όπως τροποποιήθηκε με τον εκτελεστικό κανονισμό (ΕΕ) 118/2014 της Επιτροπής, της 30ής Ιανουαρίου 2014 (ΕΕ 2014, L 39, σ. 1) (στο εξής: κανονισμός 1560), ορίζει ότι, σε ένα πρώτο στάδιο, οι αιτούντες ενημερώνονται μόνο ως προς την εφαρμογή του κανονισμού Δουβλίνο III και σε δεύτερο στάδιο –αποκλειστικά στην περίπτωση που οι αρχές του οικείου κράτους μέλους έχουν λόγους να πιστεύουν ότι ένα άλλο κράτος θα μπορούσε να είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αιτήσεως–, λαμβάνουν λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τα κριτήρια προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους και τις διαδικασίες μεταφοράς που προβλέπονται από τον κανονισμό Δουβλίνο III. Στο ίδιο πνεύμα με το προαναφερθέν άρθρο 4, παράγραφος 1, βλ. και άρθρο 20, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, κατά το οποίο η διαδικασία προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους κινείται *μόλις* υποβληθεί για πρώτη φορά αίτηση διεθνούς προστασίας σε ένα κράτος μέλος.

¹⁰ Βλ., συναφώς, αποφάσεις της 31ης Μαΐου 2018, Hassan (C-647/16, EU:C:2018:368, σκέψη 56), της 7ης Ιουνίου 2016, Ghezl bash (C-63/15, EU:C:2016:409, σκέψη 42), και της 25ης Οκτωβρίου 2017, Shiri (C-201/16, EU:C:2017:805, σκέψεις 31 και 37 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

¹¹ Βλ. απόφαση της 31ης Μαΐου 2018, Hassan (C-647/16, EU:C:2018:368, διατακτικό).

ότι πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να γνωστοποιείται στον τελευταίο το κράτος μέλος που θα προβεί στην εξέταση της αιτήσεώς του ευθύς μόλις το εν λόγω κράτος προσδιοριστεί, όπως και οι λόγοι που οδήγησαν στον προσδιορισμό του¹², αντιθέτως, ο εν λόγω κανονισμός δεν επιβάλλει στο κράτος μέλος που προέβη στον προσδιορισμό αυτό να εκδώσει και να κοινοποιήσει στον αιτούντα επίσημη απόφαση στην περίπτωση που τα κριτήρια του κανονισμού Δουβλίνο III υποδεικνύουν αυτό το κράτος μέλος ως το υπεύθυνο για την εξέταση.

19. Συναφώς, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι μόνον κατ' εφαρμογή των δεσμευτικών και ιεραρχημένων κριτηρίων που καθορίζονται στα άρθρα 8 έως 15 του κανονισμού Δουβλίνο III ή στην περίπτωση των εξαρτώμενων προσώπων που προβλέπει το άρθρο 16 του εν λόγω κανονισμού, ή, ακόμη, με την ενεργοποίηση της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας που προβλέπεται στο άρθρο 17 του εν λόγω κανονισμού¹³ δύναται ένα κράτος μέλος να θεμελιώσει την αρμοδιότητά του να εξετάσει υποβληθείσα σε αυτό αίτηση διεθνούς προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του ίδιου κανονισμού. Η επί της ουσίας εξέταση μιας τέτοιας αιτήσεως προϋποθέτει συνεπώς πάντοτε ότι το κράτος μέλος που προβαίνει στην εξέταση αυτή έχει λάβει προηγουμένως θέση όσον αφορά τους λόγους της εκ μέρους του αναδοχής του αιτούντος.

20. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η έλλειψη επίσημης θέσεως των βουλγαρικών αρχών όσον αφορά την αρμοδιότητα της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας για την εξέταση του αιτήματος του B. Fathi εξηγείται από το περιεχόμενο του άρθρου 67bis του ZUB, το οποίο επιβάλλει την κίνηση της διαδικασίας για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο βάσει του κανονισμού Δουβλίνο III για την εξέταση μόνον όταν υπάρχουν στοιχεία ότι ένα άλλο κράτος μέλος θα μπορούσε βάσει του κανονισμού Δουβλίνο III να θεωρηθεί ως υπεύθυνο. Επομένως, σε καμία περίπτωση δεν προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής ότι οι βουλγαρικές αρχές δεν έχουν θεμελιώσει την αρμοδιότητά τους βάσει των κριτηρίων που προβλέπονται στον κανονισμό Δουβλίνο III, έχοντας πρώτα αποκλείσει το ενδεχόμενο ένα άλλο κράτος μέλος να είναι υπεύθυνο ελλείψει στοιχείων που να συνηγορούν υπέρ αυτού του ενδεχομένου¹⁴. Περαιτέρω, ουδόλως συνάγεται από τη διάταξη περί παραπομπής ότι ο B. Fathi δεν είχε ενημερωθεί ότι η αίτησή του για διεθνή προστασία θα εξεταζόταν από τις βουλγαρικές αρχές, ούτε ότι είχε διατυπώσει οιαδήποτε αντίρρηση για την αρμοδιότητα αυτή.

21. Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο, ενώ υπογραμμίζει ότι οι λόγοι βάσει των οποίων θεωρήθηκε η Βουλγαρία υπεύθυνο για την εξέταση κράτος μέλος δεν είναι γνωστοί, αποκλείει ότι υπήρξε εφαρμογή της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο δεν ερωτάται σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου αυτού.

22. Υπό τις συνθήκες αυτές, και χωρίς να χρειάζεται να αναλύσω λεπτομερέστερα το ζήτημα, θεωρώ, βάσει των ανωτέρω σκέψεων, ότι το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα που έθεσε το Administrativen sad Sofia-grad (διοικητικό πρωτοδικείο Σόφιας, Βουλγαρία), εξεταζόμενα από κοινού, πρέπει να απαντηθούν υπό την έννοια ότι το κράτος μέλος που εξετάζει επί της ουσίας υποβληθείσα σε αυτό αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας δεν υποχρεούται να εκδώσει, εκ των προτέρων, επίσημη απόφαση με την οποία να αναγνωρίζει ότι βάσει του κανονισμού Δουβλίνο III είναι υπεύθυνο για να προβεί σε μια τέτοια εξέταση. Πάντως, το εν λόγω κράτος μέλος πρέπει, κατά το άρθρο 4,

12 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, το δικαίωμα ενημερώσεως του αιτούντος αφορά, σε γενικές γραμμές, την «εφαρμογή» του κανονισμού αυτού. Τα στοιχεία α' έως στ' της εν λόγω παραγράφου περιλαμβάνουν *μη εξαντλητικό* κατάλογο των στοιχείων που πρέπει να κοινοποιούνται στον αιτούντα, όπως βεβαιώνει η χρήση του όρου «ιδίως». Όπως είναι διατυπωμένο, το δικαίωμα αυτό επομένως καλύπτει επίσης τα πρακτικά αποτελέσματα της εφαρμογής των κριτηρίων που προβλέπονται στον κανονισμό Δουβλίνο III, *τούτο δε ακόμη και στην περίπτωση που δεν προβλέπεται διαδικασία μεταφοράς του αιτούντος*.

13 Βλ. σημεία 23 έως 30 των προτάσεών μου.

14 Επισημαίνεται συναφώς ότι, κατά το άρθρο 67bis του ZUB, η απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους λαμβάνεται από την αρχή που διεξάγει την προσωπική συνέντευξη και επομένως, κατ' αρχήν, μετά από ακρόαση του αιτούντος.

παράγραφος 1, του κανονισμού, να ενημερώνει τον αιτούντα, σύμφωνα με τις λεπτομερείς διατάξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, για το γεγονός ότι η αίτησή του θα εξεταστεί από τις αρμόδιες αρχές του εν λόγω κράτους μέλους, καθώς και για τους λόγους που το οδήγησαν να κρίνει εαυτό υπεύθυνο για την εξέταση δυνάμει του κανονισμού αυτού.

23. Όσον αφορά το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, για το οποίο οι ενδιαφερόμενοι που κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου έλαβαν θέση παρά το γεγονός ότι η ερμηνεία του δεν ζητήθηκε από το αιτούν δικαστήριο, θα περιοριστώ απλώς στις σκέψεις που ακολουθούν, για την περίπτωση που το Δικαστήριο αποφασίσει, παρά ταύτα, να αποφανθεί επί του συγκεκριμένου ζητήματος.

24. Το εν λόγω άρθρο, με τίτλο «Ρήτρες διακριτικής ευχέρειας», ορίζει στην παράγραφο 1, πρώτο εδάφιο, ότι, «[κ]ατά παρέκκλιση από το άρθρο 3, παράγραφος 1, κάθε κράτος μέλος δύναται να αποφασίζει να εξετάζει αίτηση διεθνούς προστασίας που έχει κατατεθεί από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, ακόμη και αν δεν είναι υπεύθυνο για την εξέταση δυνάμει των κριτηρίων που ορίζονται στον παρόντα κανονισμό». Το δεύτερο εδάφιο της ίδιας παραγράφου ορίζει ότι «[τ]ο κράτος μέλος που αποφασίζει να εξετάσει αίτηση διεθνούς προστασίας σύμφωνα με την παρούσα παράγραφο καθίσταται το υπεύθυνο κράτος μέλος και αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις που συνδέονται με αυτήν την ευθύνη. Κατά περίπτωση, ενημερώνει, χρησιμοποιώντας το δίκτυο ηλεκτρονικής επικοινωνίας “DubliNet” που δημιουργήθηκε βάσει του άρθρου 18 του κανονισμού [1560/2003], το κράτος μέλος που ήταν προηγουμένως υπεύθυνο, το κράτος μέλος που διεξάγει διαδικασία προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους ή το κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε αίτημα αναδοχής ή εκ νέου ανάληψης του αιτούντος». Το τρίτο εδάφιο προβλέπει ότι «[τ]ο κράτος μέλος που κατέστη υπεύθυνο σύμφωνα με την παρούσα παράγραφο επισημαίνει αμέσως το γεγονός αυτό στο Eurodac σύμφωνα με τον κανονισμό 603/2013¹⁵, προσθέτοντας την ημερομηνία λήψεως της απόφασης εξέτασης της αίτησης».

25. Το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III επαναλαμβάνει τη ρήτρα κυριαρχίας η οποία περιλαμβανόταν ήδη στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 343/2003 (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο II)¹⁶ και της οποίας η βάση έγκειται στην αναγνώριση της χορηγήσεως διεθνούς προστασίας ως κρατικό προνόμιο. Όπως και η ανθρωπιστική ρήτρα του άρθρου 15 του κανονισμού Δουβλίνο II, που περιλαμβάνεται πλέον στο άρθρο 17, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο III, η ρήτρα κυριαρχίας εισάγει στο σύστημα του εν λόγω κανονισμού ένα σημαντικό στοιχείο ευελιξίας, παρέχοντας σε κάθε κράτος μέλος στο οποίο υποβάλλεται αίτηση διεθνούς προστασίας την ευχέρεια να παρεκκλίνει από την αρχή κατά την οποία υπεύθυνο για την εξέταση της εν λόγω αιτήσεως είναι το κράτος μέλος που καθορίζεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που ορίζει ο εν λόγω κανονισμός.

¹⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac» για την αντιπαραβολή δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 604/2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα και σχετικά με αιτήσεις της αντιπαραβολής με τα δεδομένα Eurodac που υποβάλλουν οι αρχές επιβολής του νόμου των κρατών μελών και η Ευρωπόλ για σκοπούς επιβολής του νόμου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 1077/2011 σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΕΕ 2013, L 180, σ. 1).

¹⁶ Κανονισμός (ΕΚ) 343/2003 του Συμβουλίου, της 18ης Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (ΕΕ 2003, L 50, σ. 1).

26. Μολονότι η άσκηση της εν λόγω ευχέρειας κράτους μέλους να επιλαμβάνεται της εξετάσεως αιτήσεως διεθνούς προστασίας δεν υπόκειται σε καμία ιδιαίτερη προϋπόθεση¹⁷ και μολονότι, ως εκ τούτου, η ρήτρα κυριαρχίας μπορεί, κατ' αρχήν, να ενεργοποιείται σε συνάρτηση με λόγους κάθε είδους¹⁸, η χρήση της έχει ζητηθεί κυρίως για λόγους ανθρωπιστικού χαρακτήρα και ως ασφαλιστική δικλείδα έναντι των δυσλειτουργιών του συστήματος του Δουβλίνου που μπορεί να οδηγήσουν σε παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων των αιτούντων διεθνή προστασία. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο δέχθηκε, ιδίως κατόπιν της αποφάσεως του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας¹⁹, ότι, παρά τη διακριτική ευχέρεια και το ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως που παρέχει στα κράτη μέλη²⁰, η ρήτρα κυριαρχίας δύναται να συνιστά για τα κράτη μέλη όχι απλώς ευχέρεια αναδοχής αυτού αλλά πραγματική υποχρέωση, υπό ορισμένες περιστάσεις, προκειμένου ιδίως να μην επιδεινωθεί μια κατάσταση προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του αιτούντος άσυλο²¹.

27. Το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει, όσον αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II, ότι αναγνωρίζει στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου που προβλέπει η Συνθήκη ΛΕΕ και θέσπισε ο νομοθέτης της Ένωσης και ότι η εν λόγω διακριτική ευχέρεια πρέπει να ασκείται από τα κράτη μέλη τηρουμένων των λοιπών διατάξεων του εν λόγω κανονισμού και των διατάξεων του Χάρτη²². Επομένως, παρά το γεγονός ότι –σε αντίθεση με ό,τι είχε προβλέψει η Επιτροπή στην πρότασή της για τη μεταρρύθμιση του κανονισμού Δουβλίνο II (στο εξής: πρόταση κανονισμού Δουβλίνο III)²³– δεν απαιτείται η συναίνεση του αιτούντος προκειμένου να ενεργοποιηθεί η ρήτρα κυριαρχίας²⁴, η ρήτρα αυτή δεν μπορεί εν πάση περιπτώσει να εφαρμόζεται με προσβολή των θεμελιωδών

17 Βλ., όσον αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II, απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Z. Halaf (C-528/11, EU:C:2013:342, σκέψη 36).

18 Βλ., συναφώς, πρόταση της Επιτροπής που οδήγησε στην έκδοση του κανονισμού Δουβλίνο II, COM(2001) 447 τελικό (στο εξής: πρόταση κανονισμού Δουβλίνο II), σ. 11, όπου διευκρινίζεται ότι η ευχέρεια αυτή θεσπίστηκε προκειμένου να καταστήσει δυνατό σε κάθε κράτος μέλος να αποφασίζει κυριαρχικά, «βάσει εκτιμήσεων πολιτικής, ανθρωπιστικής ή πρακτικής φύσεως»· βλ., επίσης, απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Z. Halaf (C-528/11, EU:C:2013:342, σκέψη 37). Επισημαίνεται ότι, στην πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, της 4ης Μαΐου 2016 [COM(2016) 270 τελικό, στο εξής: πρόταση κανονισμού Δουβλίνο IV], η Επιτροπή προβλέπει περιορισμό του πεδίου εφαρμογής της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας, ώστε να διασφαλιστεί ότι χρησιμοποιείται «μόνο για ανθρωπιστικούς λόγους όσον αφορά την ευρύτερη οικογένεια» (σ. 17 και 18 και άρθρο 19 της πρότασης). Η «έκθεση Wikström», που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως πλαίσιο για τις επικείμενες διοργανικές διαπραγματεύσεις σχετικά με την πρόταση κανονισμού Δουβλίνο IV (Έκθεση σχετικά με την Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, της 6ης Νοεμβρίου 2017, A8-0345/2017), προτείνει, αντιθέτως, να διατηρηθεί η ρήτρα διακριτικής ευχέρειας με το ίδιο περιεχόμενο με αυτό που προβλέπεται επί του παρόντος στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III και να εισαχθεί η δυνατότητα για τον αιτούντα να ζητήσει την εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας μέσω σχετικής έγγραφης αιτιολογημένης αιτήσεως (βλ. άρθρο 19, παράγραφος 1, της πρότασης κανονισμού Δουβλίνο IV, όπως έχει τροποποιηθεί, σ. 45 και 73 της εκθέσεως).

19 Απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2011 (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609).

20 Βλ. απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Z. Halaf (C-528/11, EU:C:2013:342, σκέψη 38).

21 Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, σκέψη 98), η οποία, ενώ συγκλίνει, όσον αφορά το αποτέλεσμα, με την απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιανουαρίου 2011, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας (παρατεθείσα στη σκέψη 88 της αποφάσεως N. S. κ.λπ.), ακολουθεί μια εν μέρει διαφορετική συλλογιστική, με σκοπό τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος του Δουβλίνου. Βλ., σχετικά με τη μη υποχρέωση εφαρμογής του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III στην περίπτωση που η κατάσταση της υγείας του αιτούντος άσυλο δεν επιτρέπει τη μεταφορά του βραχυπρόθεσμα προς το αρμόδιο κράτος μέλος, απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 88).

22 Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, N. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865, ιδίως σκέψεις 64 έως 69). Βλ. επίσης, όσον αφορά το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο II, απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, C. K. κ.λπ. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, σκέψη 54), με την οποία το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το ζήτημα της εκ μέρους κράτους μέλους εφαρμογής της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας την οποία προβλέπει η διάταξη αυτή δεν εμπίπτει μόνο στο εθνικό δίκαιο και στην ερμηνεία που το συνταγματικό δικαστήριο του εν λόγω κράτους μέλους της αποδίδει, αλλά συνιστά ζήτημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

23 COM(2008) 820 τελικό, της 3ης Δεκεμβρίου 2008.

24 Βλ. πρόταση κανονισμού Δουβλίνο III, σημείο 4, σ. 9· η συναίνεση του αιτούντος προβλεπόταν «για να εξασφαλιστεί ότι η ρήτρα κυριαρχίας δεν εφαρμόζεται εις βάρος των συμφερόντων του αιτούντος». Η συναίνεση του αιτούντος επιβαλλόταν επίσης στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της Σύμβασης σχετικά με τον καθορισμό του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε ένα από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων – Σύμβαση του Δουβλίνου (ΕΕ 1997, C 254, σ. 1). Η κατάργηση της προϋποθέσεως της συναίνεσης του ενδιαφερομένου στηρίζεται στην άποψη, έστω κάπως απλοϊκή, ότι η συμφωνία του τελευταίου δύναται να τεκμαίρεται, δεδομένου ότι υπέβαλε αίτηση διεθνούς προστασίας στο κράτος που έκανε χρήση της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας.

δικαιωμάτων του τελευταίου²⁵. Ως εκ τούτου, δεν συμμερίζομαι την άποψη που εξέφρασε η Ουγγρική Κυβέρνηση στις γραπτές της παρατηρήσεις, κατά την οποία η άσκηση της εξουσίας κράτους μέλους να επιλαμβάνεται της εξετάσεως, η οποία αναγνωρίζεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, ανήκει στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών και δεν υπόκειται σε οιονδήποτε δικαστικό έλεγχο.

28. Τούτου λεχθέντος, επισημαίνω ότι το γράμμα του άρθρου 17, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού Δουβλίνο III, το οποίο, κατά τα λοιπά, επαναλαμβάνει σχεδόν αυτολεξεί²⁶ το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, του κανονισμού Δουβλίνο II, διαφέρει από το τελευταίο, καθόσον χρησιμοποιείται η διατύπωση «δύναται να αποφασίζει να εξετάζει» αντί «δύναται να εξετάζει». Η εξέλιξη αυτή στη διατύπωση της ρήτρας κυριαρχίας επαναλαμβάνεται στην αρχή του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, όπου αναφέρεται ότι «[τ]ο κράτος μέλος το οποίο *αποφασίζει να εξετάσει* αίτηση διεθνούς προστασίας σύμφωνα με την παρούσα παράγραφο καθίσταται το υπεύθυνο κράτος μέλος»²⁷. Επιπλέον, το τρίτο εδάφιο του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, αντίστοιχο του οποίου δεν περιλαμβάνεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II, προβλέπει ότι το κράτος μέλος που επιλαμβάνεται της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας οφείλει να επισημάνει στο σύστημα Eurodac, σύμφωνα με τον κανονισμό 603/2013, την *ημερομηνία* κατά την οποία ελήφθη η *απόφαση* εξετάσεως της αιτήσεως.

29. Οι εν λόγω τροποποιήσεις αντικατοπτρίζουν σαφώς, κατά τη γνώμη μου, τη βούληση του νομοθέτη να τυποποιήσει τις διαδικασίες χρήσεως της ρήτρας κυριαρχίας και να αποσαφηνίσει τον τρόπο ενεργοποίησής αυτής, όπως προκύπτει εξάλλου από την πρόταση κανονισμού Δουβλίνο III²⁸, πράγμα που εξηγείται περαιτέρω από την ανάγκη αποφυγής του ενδεχόμενου η άσκηση από κράτος μέλος της ευχέρειάς του να επιλαμβάνεται της εξετάσεως να οδηγήσει σε πληθώρα διαδικασιών εξετάσεως και να καταλήγει να αποτελεί παράγοντα αναποτελεσματικότητας του συστήματος.

30. Κλίνω, επομένως, προς την άποψη, βάσει των προηγούμενων σκέψεων, ότι η χρήση της «ρήτρας κυριαρχίας» του άρθρου 17, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III απαιτεί από το κράτος μέλος που προτίθεται να κάνει χρήση της να έχει ρητώς αποφανθεί επί του ζητήματος.

31. Εν πάση περιπτώσει, σύμφωνα με το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα στο σημείο 22 των παρουσών προτάσεων, είμαι της γνώμης ότι ο αιτών έχει, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού Δουβλίνο III, το δικαίωμα να ενημερώνεται για το γεγονός ότι κράτος μέλος επελήφθη της αιτήσεώς του περί παροχής διεθνούς προστασίας σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, αμέσως μόλις το εν λόγω κράτος μέλος το οποίο προτίθεται να επιληφθεί αυτής λάβει σχετική απόφαση.

25 Η μέθοδος για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως ασύλου βασίζεται σε αντικειμενικά και *δίκαια* κριτήρια τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για τα ενδιαφερόμενα άτομα (βλ., ιδίως, αιτιολογική σκέψη 5 του κανονισμού Δουβλίνο III). Επομένως, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η εξαίρεση από την εφαρμογή των κριτηρίων αυτών μέσω της χρήσεως της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας να μπορεί τελικά να αποβεί εις βάρος του αιτούντος, παραδείγματος χάριν κατά παράβαση του δικαιωμάτός του στην ενότητα της οικογένειας.

26 Οι διαφορές διατύπωσης αντιστοιχούν σε τροποποιήσεις που προστέθηκαν στο σύνολο του κανονισμού Δουβλίνο III («αίτηση διεθνούς προστασίας» αντί «αιτήσεως ασύλου» και επέκταση της κατηγορίας των ατόμων που δικαιούνται να υποβάλουν τέτοια αίτηση περιλαμβάνοντας τους απάτριδες).

27 Η υπογράμμιση δική μου. Η δεύτερη περίοδος του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II προέβλεπε ότι, «[σ]την περίπτωση αυτή, το εν λόγω κράτος μέλος καθίσταται το υπεύθυνο κράτος μέλος κατά την έννοια του παρόντος κανονισμού».

28 Βλ. πρόταση κανονισμού Δουβλίνο III, σημείο 4, σ. 9, όπου η Επιτροπή αναφέρει ότι «μερικές πτυχές της διαδικασίας σχετικά με την εφαρμογή των ρητρών διακριτικής ευχέρειας θα πρέπει επίσης να διευκρινιστούν».

B. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

32. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το περιεχόμενο του οποίου δεν είναι εύκολο να οριοθετηθεί, το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν, κατ' εφαρμογή του άρθρου 46, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/32, το δικαστήριο που επιλαμβάνεται προσφυγής που άσκησε ο αιτών διεθνή προστασία κατά της αποφάσεως περί απορρίψεως της αιτήσεώς του οφείλει αυτεπαγγέλτως να εξετάσει κατά πόσον οι διατάξεις του κανονισμού Δουβλίνο III ισχύουν έναντι του λόγω αιτούντος, σε περίπτωση που το κράτος μέλος που προέβη στην εξέταση της αιτήσεως δεν έχει εκδώσει ρητή απόφαση επί της αρμοδιότητάς του να αποφανθεί επί της εν λόγω αιτήσεως, σύμφωνα με τα κριτήρια του ως άνω κανονισμού, και όταν προκύπτει ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν έχει κάνει χρήση της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού.

33. Το αιτούν δικαστήριο στηρίζεται στην παραδοχή ότι, όταν το κράτος μέλος που έχει προβεί στην εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας δεν έχει λάβει ρητώς θέση όσον αφορά την εφαρμογή των κριτηρίων του κανονισμού Δουβλίνο III για τον προσδιορισμό του υπεύθυνου κράτους μέλους, το ζήτημα εάν η αίτηση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού δεν μπορεί να διευκρινιστεί. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν υποχρεούται να προβαίνει αυτεπαγγέλτως στην εξέταση του ζητήματος αυτού, δεδομένου ότι, κατά την αιτιολογική σκέψη 54 της οδηγίας 2013/32, η οδηγία αυτή ισχύει για τους αιτούντες στους οποίους ο κανονισμός Δουβλίνο III εφαρμόζεται «επιπλέον και με την επιφύλαξη των διατάξεων του εν λόγω κανονισμού».

34. Ωστόσο, όπως ανέφερα στο σημείο 12 των παρουσών προτάσεων, η παραδοχή αυτή είναι εσφαλμένη, καθόσον το ζήτημα εάν το κράτος μέλος που είναι επιφορτισμένο με την επί της ουσίας εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνο III έχει εφαρμόσει ή όχι τα κριτήρια που προβλέπονται από τον εν λόγω κανονισμό για τη θεμελίωση της δικής του αρμοδιότητας να προβεί σε μια τέτοια εξέταση δεν έχει καμία σημασία ως προς το ζήτημα κατά πόσο η εν λόγω αίτηση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού Δουβλίνο III. Εν προκειμένω, όπως έχω επίσης επισημάνει στα σημεία 13 και 14 των παρουσών προτάσεων, η αίτηση του B. Fathi εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, ακόμη και χωρίς να έχουν αποφανθεί ρητώς οι βουλγαρικές αρχές επί της αρμοδιότητάς τους βάσει του κανονισμού Δουβλίνο III για την εξέταση της εν λόγω αιτήσεως.

35. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω να δοθεί στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι, σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, όπου το κράτος μέλος που προέβη στην εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του κανονισμού Δουβλίνο III, δεν έχει εκδώσει ρητή απόφαση σχετικά με την αρμοδιότητά του να αποφανθεί δυνάμει του κανονισμού αυτού επί της αιτήσεως και όπου το εν λόγω κράτος μέλος προκύπτει ότι δεν έχει κάνει χρήση της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται προσφυγής κατά της αποφάσεως περί απορρίψεως της οικείας αιτήσεως δεν οφείλει να ελέγξει αυτεπαγγέλτως εάν ο εν λόγω κανονισμός ισχύει για τον αιτούντα.

36. Αντιθέτως προς την Ουγγρική Κυβέρνηση και την Επιτροπή, δεν νομίζω ότι το τρίτο προδικαστικό ερώτημα έχει την έννοια ότι το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο κατά πόσο οφείλει το τελευταίο να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα εάν η αρμοδιότητα των αρχών που έχουν προβεί στις διαδικασίες για την εξέταση της αιτήσεως διεθνούς προστασίας έχει ορθώς καθορισθεί με βάση τα κριτήρια και τους κανόνες που προβλέπονται από τον κανονισμό Δουβλίνο III.

37. Αν εντούτοις ερμηνευθεί από το Δικαστήριο υπό την έννοια αυτή, επισημαίνω απλώς ότι βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να διακρίνει τη διαδικασία προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους κατά την έννοια του κανονισμού Δουβλίνο III από την επί της ουσίας εξέταση της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας. Συγκεκριμένα, αφενός, κατά το άρθρο 2, στοιχείο δ', του κανονισμού Δουβλίνο III, ως «εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας» νοείται για τους σκοπούς του κανονισμού

αυτού «το σύνολο των εξεταστικών μέτρων, αποφάσεων ή δικαστικών αποφάσεων που εκδίδονται για μια αίτηση διεθνούς προστασίας από τις αρμόδιες αρχές σύμφωνα με την οδηγία [2013/32] και την οδηγία [2011/95], *εξαιρουμένων των διαδικασιών προσδιορισμού του υπεύθυνου κράτους μέλους σύμφωνα με τον [εν λόγω] κανονισμό*»²⁹, και, αφετέρου, κατά την αιτιολογική σκέψη 53 της οδηγίας 2013/32, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται στις διαδικασίες μεταξύ κρατών μελών που διέπονται από τον κανονισμό Δουβλίνο III.

38. Επομένως, εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί προσφυγής κατά αποφάσεως που ελήφθη κατά το πέρας της διαδικασίας εξετάσεως αιτήσεως διεθνούς διαδικασίας, όπως ορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο δ', του κανονισμού Δουβλίνο III, δεν οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως εάν η διαδικασία προσδιορισμού του υπευθύνου δυνάμει του κανονισμού αυτού κράτους μέλους διεξήχθη ορθώς και εάν το κράτος μέλος που προέβη στην εξέταση της εν λόγω αιτήσεως είναι πράγματι εκείνο το οποίο θα έπρεπε να προσδιοριστεί ως το υπεύθυνο, σύμφωνα με τους κανόνες και τα κριτήρια που προβλέπονται από τον εν λόγω κανονισμό.

Γ. Επί του τετάρτου, του πέμπτου και του εβδομού προδικαστικού ερωτήματος

39. Με το τέταρτο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν υφίσταται λόγος διώξεως που ανάγεται στη θρησκεία όταν οι εξηγήσεις που παρέσχε ο αιτών και τα έγγραφα που αυτός προσκόμισε δεν καλύπτουν το σύνολο των στοιχείων της έννοιας της «θρησκείας», όπως ορίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, και, ειδικότερα, όταν οι εν λόγω εξηγήσεις και τα έγγραφα αυτά δεν αφορούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα εντάξεως σε μια θρησκεία, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους εικαζόμενους διώκτες να θεωρήσουν ότι ο αιτών ασπάζεται ορισμένη θρησκεία. Με το έβδομο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά εάν μπορεί σε μια τέτοια περίπτωση να απαιτείται από τον αιτούντα να τεκμηριώνει τα ελλείποντα συστατικά στοιχεία της έννοιας της «θρησκείας» στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 όταν, χωρίς τις πληροφορίες αυτές, η αίτησή του πρέπει να απορρίπτεται ως αβάσιμη.

40. Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, «[κ]ατά την αξιολόγηση των λόγων της διώξης, τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τα ακόλουθα στοιχεία: [...] β) η έννοια της θρησκείας περιλαμβάνει ιδίως την υιοθέτηση θειστικών, αγνωστικιστικών ή αθεϊστικών πεποιθήσεων, τη συμμετοχή σε τυπική λατρεία, σε ιδιωτικό ή δημόσιο χώρο, είτε κατά μόνας είτε σε κοινωνία με άλλους, την αποχή από τη λατρεία αυτή, άλλες θρησκευτικές πράξεις ή εκδηλώσεις απόψεων ή μορφές ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς που στηρίζονται σε ή υπαγορεύονται από θρησκευτικές πεποιθήσεις [...]».

41. Η διάταξη αυτή παρέχει έναν ευρύ ορισμό της έννοιας της «θρησκείας», ενσωματώνοντας όλες τις συνιστώσες της, δημόσιες ή ιδιωτικές, συλλογικές ή ατομικές³⁰. Η έννοια αυτή, βασισμένη σε μεγάλο βαθμό στα πρότυπα που έχουν εκπονηθεί στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα³¹ από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)³², δεν περιορίζεται στις παραδοσιακές θρησκείες, σε εκείνες που περιλαμβάνουν στοιχεία θεσμικά ή στην άσκηση θρησκευτικών καθηκόντων αναλόγων των παραδοσιακών θρησκειών, αλλά καλύπτει όλες τις

29 Η υπογράμμιση δική μου.

30 Βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 63), όσον αφορά το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/83, που έχει το ίδιο περιεχόμενο με την αντίστοιχη διάταξη της οδηγίας 2011/95.

31 Βλ., ιδίως, UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion)*, 30 July 1993, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.refworld.org/docid/453883fb22.html>, σχετικά με το άρθρο 18 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

32 Βλ. *Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία αριθ. 6: Αιτήσεις για τη χορήγηση ασύλου που βασίζονται στη θρησκεία κατά την έννοια του άρθρου 1Α(2) της Σύμβασης του 1951 και/ή του Πρωτοκόλλου του 1967 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων*, της 28ης Απριλίου 2004 (στο εξής: κατευθυντήριες αρχές για τις αιτήσεις ασύλου που βασίζονται στη θρησκεία).

θρησκευτικές πεποιθήσεις, ακόμη και τις μειοψηφικές³³, όπως επίσης και την άρνηση ασπασμού μιας συγκεκριμένης θρησκείας ή του να έχει κανείς θρησκευτικές πεποιθήσεις. Καλύπτει τόσο το γεγονός καθαυτό του να έχει κανείς θρησκευτικές πεποιθήσεις, έστω και ελλείψει κάθε εξωτερικής εκδηλώσεως αυτών, όσο και τη δημόσια έκφραση των θρησκευτικών πεποιθήσεων, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων ή ακόμη και τη θρησκευτική εκπαίδευση. Η θρησκεία θεωρείται ως «πίστη», ως «ταυτότητα» και ως «τρόπος ζωής»³⁴. Οι τρεις αυτές πτυχές του ορισμού συνεπάγονται μια πολύ διαφορετική σχέση του ατόμου με τη θρησκεία. Η πρώτη προϋποθέτει την εκούσια προσχώρηση σε ορισμένες διδαχές, ενώ η θρησκεία ως μέρος της ταυτότητας του ατόμου, υποκείμενη σε πολυάριθμες διώξεις παγκοσμίως, βασίζεται περισσότερο στην ύπαρξη δεσμών οικογενειακών, πολιτισμικών, εθνοτικών ή εθνικότητας, οι οποίοι καθορίζουν την ένταξη, περισσότερο από την προσχώρηση, ενός ατόμου σε ορισμένη κοινότητα. Τέλος, ως τρόπος ζωής, η θρησκεία μπορεί όχι μόνο να διαλαμβάνει την πνευματική ενασχόληση ενός ατόμου, αλλά επηρεάζει επίσης διάφορες πτυχές της υπάρξεώς του, επιβάλλοντάς του κανόνες συμπεριφοράς που ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό (προσευχές, έθιμα, τελετές, ενδυματολογικός ή διατροφικός κώδικας, θρησκευτική εκπαίδευση, προσηλυτισμός κ.λπ.), τα οποία ενδέχεται να συγκρούονται κατά τρόπο περισσότερο ή λιγότερο άμεσο με τους νόμους ενός συγκεκριμένου κράτους³⁵.

42. Όπως προκύπτει από το εύρος της έννοιας της «θρησκείας» που ορίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95 – η οποία αντικατοπτρίζει την προσπάθεια του νομοθέτη της Ένωσης να καλύψει, στο μέτρο του δυνατού, τις διάφορες πτυχές της έννοιας αυτής – δεν μπορεί να απαιτείται από αιτούντα διεθνή προστασία που επικαλείται κίνδυνο διώξεως για λόγους θρησκείας, προκειμένου να τεκμηριώσει τους ισχυρισμούς του όσον αφορά τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, να παρέχει αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με όλες τις πτυχές της εν λόγω έννοιας. Ειδικότερα, δεδομένου ότι η έννοια αυτή καλύπτει επίσης το γεγονός καθαυτό του να έχει κανείς θρησκευτικές πεποιθήσεις, δεν μπορεί να απαιτηθεί ο εν λόγω αιτών να προβάλλει τη διενέργεια, δημοσίως, πράξεων που συνδέονται με τις εν λόγω πεποιθήσεις ή επιβάλλονται από αυτές ή με την αποχή του από την εκτέλεση πράξεων μη συμβατών με τις εν λόγω πεποιθήσεις και, ακόμη λιγότερο, να αποδεικνύει συναφώς, βάσει αποδεικτικών εγγράφων, το υποστατό των ισχυρισμών του.

43. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε εμμέσως από την αρχή που διατύπωσε το Δικαστήριο στην απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 65), κατά την οποία η ύπαρξη των διώξεων για θρησκευτικούς λόγους δεν αποδεικνύεται βάσει του στοιχείου της θρησκευτικής ελευθερίας το οποίο θίγεται, αλλά βάσει της φύσεως του επιβαλλόμενου κολασμού³⁶. Επομένως, η σοβαρότητα των μέτρων και των κυρώσεων που ελήφθησαν ή μπορούν να ληφθούν σε βάρος του ενδιαφερομένου θα είναι καθοριστική για το αν υφίσταται δίωξη³⁷. Ωστόσο, τέτοιου είδους μέτρα και κυρώσεις, της σοβαρότητας που απαιτείται ώστε η δίωξη ή ο κίνδυνος διώξεως να μπορεί να θεμελιωθεί, είναι δυνατόν να λαμβάνονται ακόμη και άνευ εξωτερικής εκδηλώσεως εκ μέρους του ενδιαφερομένου των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, παραδείγματος χάριν με μόνη αιτιολογία τη μεταβολή του θρησκευμάτός του, την άρνησή του να ακολουθήσει την επίσημη θρησκεία της χώρας καταγωγής του ή λόγω της εντάξεώς του σε ορισμένη θρησκευτική κοινότητα³⁸.

33 Όπ.π., σημεία 1 και 2.

34 Βλ. UNHCR, κατευθυντήριες αρχές για τις αιτήσεις ασύλου που βασίζονται στη θρησκεία, σημεία 5 επ.

35 Για μια επισκόπηση των ζητημάτων, συμπεριλαμβανομένης της αναθεώρησης της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας που βασίζεται στον φόβο διώξεων για θρησκευτικούς λόγους, βλ. T. J. Gunn, *The Complexity of Religion in Determining Refugee Status*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3e5f2f7f6/complexity-religion-determining-refugee-status-t-jeremy-gunn.html>

36 Βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 65). Ομοίως, βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:224, σημείο 52).

37 Βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 66).

38 Ενώ η ένταξη απλώς σε ορισμένη θρησκευτική κοινότητα κανονικά δεν αρκεί για να στοιχειοθετηθεί η βασιμότητα αιτήσεως προς αναγνώριση του καθεστώτος πρόσφυγα, ωστόσο, είναι δυνατόν υπό ειδικές περιστάσεις η απλή αυτή ένταξη να συνιστά επαρκή θεμελίωση, ιδίως εάν η κατάσταση στη χώρα καταγωγής είναι τέτοια ώστε να υπάρχει κλίμα ανασφάλειας για το μέλος της κοινότητας αυτής. Βλ. UNHCR, *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967*, Ιανουάριος 1992, σημείο 73· *Guidelines on International Protection: Religion-based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, της 28ης Απριλίου 2004, σημείο 14.

44. Εξάλλου, από το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95, κατά το οποίο, κατά την αξιολόγηση του βασίμου του φόβου του αιτούντος ότι θα υποστεί δίωξη δεν ασκεί επιρροή το εάν ο αιτών χαρακτηρίζεται πράγματι από το στοιχείο το οποίο προκαλεί τη δίωξη, υπό την προϋπόθεση ότι το χαρακτηριστικό αυτό του αποδίδεται από τον δράστη της δίωξης— προκύπτει ότι δεν είναι πάντοτε απαραίτητο, προκειμένου να κριθεί αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας που βασίζεται στον φόβο δίωξης λόγω θρησκείας, να εξεταστεί, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης στο άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας αξιολογήσεως των γεγονότων και των περιστάσεων, το ευλογοφανές των θρησκευτικών πεποιθήσεων του αιτούντος³⁹.

45. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο αυτό, η εξέταση μιας αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας πρέπει να περιλαμβάνει εξατομικευμένη αξιολόγηση της αιτήσεως αυτής, λαμβανομένων ιδίως υπόψη όλων των συναφών στοιχείων που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής του ενδιαφερομένου κατά τον χρόνο λήψεως της αποφάσεως σχετικά με την αίτηση, των συναφών δηλώσεων και εγγράφων που υπέβαλε ο αιτών και της ατομικής καταστάσεως και της προσωπικής καταστάσεως του αιτούντος⁴⁰. Η αξιολόγηση αυτή γίνεται σε δύο αυτοτελή στάδια. Το πρώτο στάδιο αφορά τη διαπίστωση της συνδρομής των πραγματικών περιστατικών που αποδεικνύουν τη βασιμότητα της αιτήσεως, ενώ το δεύτερο στάδιο αφορά τη νομική εκτίμηση των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων, προκειμένου να κριθεί αν πληρούνται, υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών της συγκεκριμένης υποθέσεως, οι ουσιαστικές προϋποθέσεις που θέτουν τα άρθρα 9 και 10 ή 15 της οδηγίας 2011/95 για την παροχή διεθνούς προστασίας. Στο πλαίσιο του πρώτου σταδίου –στο οποίο εντάσσονται το τέταρτο, το πέμπτο και το έβδομο προδικαστικό ερώτημα που θέτει το αιτούν δικαστήριο– μολονότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεωρήσουν ότι εναπόκειται συνήθως στον αιτούντα να υποβάλει όλα τα αναγκαία στοιχεία για την τεκμηρίωση της αιτήσεώς του, εντούτοις, γεγονός παραμένει ότι το οικείο κράτος μέλος οφείλει να συνεργαστεί με τον αιτούντα κατά το στάδιο προσδιορισμού των συναφών στοιχείων της αιτήσεως αυτής, όπως ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας⁴¹.

46. Επιπλέον, οι αρμόδιες αρχές για την εξέταση μιας αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας πρέπει, ενδεχομένως, να λαμβάνουν επίσης υπόψη και τις παρεχόμενες εξηγήσεις όσον αφορά την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων και τη γενική αξιοπιστία του αιτούντος. Εξάλλου, στο πλαίσιο της εξετάσεως που διενεργούν οι αρμόδιες αρχές δυνάμει του άρθρου 4 της οδηγίας 2011/95, οσάκις ορισμένες πτυχές των δηλώσεων του αιτούντος δεν τεκμηριώνονται με έγγραφα ή άλλες αποδείξεις, οι πτυχές αυτές δεν χρειάζονται επιβεβαίωση, υπό τον όρο ότι πληρούνται οι σωρευτικές προϋποθέσεις του άρθρου 4, παράγραφος 5, στοιχεία α' έως ε', της ίδιας οδηγίας⁴².

47. Όσον αφορά αιτήσεις παροχής διεθνούς προστασίας που βασίζονται στον φόβο δίωξης για θρησκευτικούς λόγους, η εξέταση των οποίων συχνά αποδεικνύεται ιδιαίτερος περίπλοκη, πρέπει ιδίως να λαμβάνεται υπόψη, πέραν της ατομικής καταστάσεως και των προσωπικών περιστάσεων του αιτούντος, οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις και οι περιστάσεις διαμορφώσεώς τους, ο τρόπος με τον οποίο αυτός εννοεί και βιώνει την πίστη του (ή την έλλειψη πίστεως), η σχέση του με τις δογματικές, τελεουργικές ή κανονιστικές πτυχές της θρησκείας την οποία ισχυρίζεται ότι έχει ασπαστεί ή την

39 Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2018, F. (C-473/16, EU:C:2018:36, σκέψεις 31 και 32). Βλ., επίσης UNHCR, *Guidelines on Religion-based Refugee Claims*, σημείο 9.

40 Βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 41), και, κατ' αναλογία, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2015, A. L. Shepherd (C-472/13, EU:C:2015:117, σκέψη 26), και της 9ης Φεβρουαρίου 2017, Μ (C-560/14, EU:C:2017:101, σκέψη 36). Το Δικαστήριο έχει, εξάλλου, διευκρινίσει ότι οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να προσαρμόζουν τις προϋποθέσεις εκτιμήσεως των δηλώσεων και των εγγράφων ή άλλων αποδεικτικών στοιχείων ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χωριστής κατηγορίας αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας, τούτο δε προς εξασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει ο Χάρτης· βλ. αποφάσεις της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 36), και της 2ας Δεκεμβρίου 2014, Α κ.λπ. (C-148/13 έως C-150/13, EU:C:2014:2406, σκέψη 54).

41 Βλ., συναφώς, αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2012, Μ., (C-277/11, EU:C:2012:744, σκέψεις 64 και 65), και της 2ας Δεκεμβρίου 2014, Α κ.λπ. (C-148/13 έως C-150/13, EU:C:2014:2406, σκέψη 56).

42 Βλ. απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2014, Α κ.λπ. (C-148/13 έως C-150/13, EU:C:2014:2406, σκέψη 58).

οποία σκοπεύει να εγκαταλείψει, το γεγονός ότι ενδεχομένως κατέχει ιδιαίτερο ρόλο στη διάδοση της πίστεώς του, επί παραδείγματι μέσω της εκπαίδευσης ή του προσηλυτισμού, καθώς και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ παραγόντων θρησκευτικών και παραγόντων ταυτότητας, εθνοτικών⁴³ ή φύλου.

48. Ενώ τα στοιχεία που προανέφερα παρέχουν ενδείξεις ως προς τη σημασία του θρησκευάτος για τον αιτούντα διεθνή προστασία και παρέχουν τη δυνατότητα να κατανοηθεί καλύτερα το πώς αυτός επηρεάζεται από τους περιορισμούς στην άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας του στη χώρα καταγωγής του, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, κατά την εξέταση αιτήσεων που βασίζονται στον φόβο διώξεως για θρησκευτικούς λόγους, θεμελιώδη σημασία έχει το ερώτημα τι καλύπτει η έννοια της «θρησκείας» για τους (δυναμικούς) φορείς της διώξεως. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό παρέχει τη δυνατότητα να προσδιοριστεί η στάση που αναμένεται από τέτοιους φορείς έναντι των πεποιθήσεων ή της θρησκευτικής ταυτότητας του αιτούντος, καθώς και έναντι συμπεριφορών (ή παραλείψεων⁴⁴) που συνιστούν εξωτερικές εκδηλώσεις αυτών⁴⁵.

49. Στην περίπτωση του B. Fathi, η κOURΔΙΚή του καταγωγή, το γεγονός ότι ασπάστηκε τον Χριστιανισμό και οι λεπτομέρειες μεταβολής του θρησκευάτος του, η συμμετοχή του σε τηλεοπτική εκπομπή απαγορευμένου χριστιανικού τηλεοπτικού σταθμού στη χώρα καταγωγής του, η σύλληψή του και η ανάκρισή του από τις αρχές της χώρας αυτής, καθώς και η ομολογία του όσον αφορά τη μεταβολή του θρησκευάτος του ενόσω ήταν κρατούμενος, αποτελούν στοιχεία τα οποία η DAB ήταν υποχρεωμένη να λάβει υπόψη της στο πρώτο αυτό στάδιο της αξιολογήσεως, από κοινού με τα συναφή στοιχεία που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής του αιτούντος, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2011/95.

50. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο τέταρτο, το πέμπτο και το έβδομο προδικαστικό ερώτημα, εξεταζόμενα από κοινού, ότι το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95, έχει την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία ο οποίος προς στήριξη της αιτήσεώς του προβάλλει κίνδυνο διώξεως για λόγους που ανάγονται στη θρησκεία δεν θα πρέπει, προκειμένου να τεκμηριώσει τους ισχυρισμούς του σχετικά με τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, να παρέχει εξηγήσεις ή να προσκομίζει έγγραφα σχετικά με όλα τα στοιχεία της έννοιας της «θρησκείας», όπως ορίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95. Ειδικότερα, ο εν λόγω αιτών δεν χρειάζεται να αναφέρει, επί ποινή απορρίψεως της αιτήσεώς του, τη διενέργεια, δημοσίως, πράξεων που συνδέονται με τις εν λόγω πεποιθήσεις ή που επιβάλλονται από αυτές ή την αποχή του από τη διενέργεια πράξεων μη συμβατών με τις εν λόγω πεποιθήσεις του, ούτε να θεμελιώνει, βάσει αποδεικτικών στοιχείων, το υποστατό των σχετικών ισχυρισμών του.

Δ. Επί του έκτου προδικαστικού ερωτήματος

51. Με το έκτο προδικαστικό ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί εάν, και, ενδεχομένως, υπό ποιες προϋποθέσεις περιορισμοί της ελευθερίας της θρησκείας που προβλέπονται στο κράτος καταγωγής του αιτούντος, όπως η απαγόρευση του προσηλυτισμού ή η απαγόρευση πράξεων αντίθετων προς την επίσημη θρησκεία του κράτους αυτού, οι οποίοι δικαιολογούνται από τον σκοπό της διαφυλάξεως της δημοσίας τάξεως στη χώρα αυτή, μπορούν να θεωρηθούν ως πράξεις διώξεως σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2011/95,

⁴³ Όπως επισημαίνει η UNHCR στις *Guidelines on: religion-based Refugee Claims*, οι αρχές που εξετάζουν αιτήσεις παροχής διεθνούς προστασίας βασισμένες σε θρησκευτικούς λόγους πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις διασυνδέσεις μεταξύ θρησκευτικών και εθνοτικών παραγόντων (βλ. σημείο 27, στοιχείο d).

⁴⁴ Σε περίπτωση μεταβολής θρησκευάτος, δεν αρκεί να λαμβάνεται υπόψη πώς εκλαμβάνεται στη χώρα καταγωγής ο πιστός θρησκείας στην οποία μεταστράφηκε ο αιτών, αλλά πρέπει επίσης να εξετάζεται πώς αντιμετωπίζεται ένα άτομο που εγκαταλείπει την επίσημη θρησκεία για να ασπαστεί μία άλλη.

⁴⁵ Βλ., συναφώς, T. J. Gunn, *όπ.π.*, σ. 13 και 14.

ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 10 του Χάρτη. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης εάν η ύπαρξη και μόνο τέτοιου είδους απαγορεύσεων, ακόμη και όταν δεν αφορούν μίαν ορισμένη θρησκεία, αρκεί για να θεωρηθεί ότι στοιχειοθετείται δίωξη στην περίπτωση που η παράβασή τους τιμωρείται με τη θανατική ποινή.

52. Το άρθρο 9 της οδηγίας 2011/95 ορίζει τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια πράξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 1, τμήμα Α, της Συμβάσεως της Γενεύης. Κατά την παράγραφο 1, στοιχείο α', του άρθρου 9 της εν λόγω οδηγίας, μια τέτοια πράξη πρέπει «να είναι αρκούντως σοβαρή λόγω της φύσης ή της επανάληψής της ώστε να συνιστά σοβαρή παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειδικά των δικαιωμάτων από τα οποία δεν χωρεί παρέκκλιση βάσει του άρθρου 15, παράγραφος 2, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών»⁴⁶. Σύμφωνα με την παράγραφο 2, στοιχεία β' και γ', του ίδιου άρθρου 9, οι πράξεις που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως πράξεις διώξεως σύμφωνα με την παράγραφο 1 μπορούν μεταξύ άλλων να έχουν τη μορφή «νομικών, διοικητικών, αστυνομικών ή/και δικαστικών μέτρων, τα οποία εισάγουν διακρίσεις αφεαυτών ή εφαρμόζονται κατά τρόπο μεροληπτικό», και «ποινικής δίωξης ή επιβολής ποινής η οποία είναι δυσανάλογη ή μεροληπτική».

53. Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας που καθιερώνεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη⁴⁷ αντιστοιχεί στο δικαίωμα που διασφαλίζει το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ⁴⁸.

54. Όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο στη σκέψη 57 της αποφάσεως της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518), η θρησκευτική ελευθερία αποτελεί ένα από τα θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας και συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου. Ενδεχόμενη προσβολή του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας μπορεί να είναι τόσο σοβαρή ώστε να εξομοιώνεται προς τις παρατιθέμενες στο άρθρο 15, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ περιπτώσεις, τις οποίες μνημονεύει ενδεικτικώς το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/95, για να προσδιορίσει ποιες πράξεις πρέπει ιδίως να εκλαμβάνονται ως δίωξη.

55. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει, όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο με τις σκέψεις 58 και 59 της ίδιας αποφάσεως, ότι οποιαδήποτε προσβολή του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας που εγγυάται το άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη συνιστά πράξη διώξεως η οποία υποχρεώνει τις αρμόδιες αρχές να χορηγήσουν το καθεστώς του πρόσφυγα κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', της οδηγίας στον υφιστάμενο την εν λόγω προσβολή, καθόσον για να μπορούν να εκληφθούν ως δίωξη οι οικείες πράξεις απαιτείται η συνδρομή «σοβαρής παραβιάσεως» της εν λόγω ελευθερίας θίγουσας τον ενδιαφερόμενο σημαντικά. Επιπλέον, «τυχόν προσβολή του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας μπορεί να εκληφθεί ως δίωξη υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας

⁴⁶ Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

⁴⁷ Το άρθρο 10 του Χάρτη, το οποίο επιγράφεται «Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας», ορίζει, στην παράγραφο 1, ότι «[κ]άθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την ελευθερία μεταβολής θρησκεύματος ή πεποιθήσεων καθώς και την ελευθερία εκδηλώσεως του θρησκευόμενου ή των πεποιθήσεων, ατομικώς ή συλλογικώς, δημοσία ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές».

⁴⁸ Βλ. απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 56).

[2011/95] αν ο αιτών άσυλο διατρέχει, λόγω της ασκήσεως της εν λόγω ελευθερίας στη χώρα καταγωγής του, πραγματικό κίνδυνο, μεταξύ άλλων, να διωχθεί ή να υποβληθεί σε μεταχείριση ή ποινές απάνθρωπες ή ταπεινωτικές εκ μέρους ενός από τους κατά το άρθρο 6 της οδηγίας [αυτής] φορείς»⁴⁹.

56. Σύμφωνα με τις αρχές που καθορίστηκαν από το Δικαστήριο και επαναλαμβάνονται ανωτέρω, η ύπαρξη διώξεως για θρησκευτικούς λόγους εξαρτάται, αφενός, από τη σοβαρότητα της προσβολής της θρησκευτικής ελευθερίας του αιτούντος άσυλο –η προσβολή πρέπει να συνιστά παραβίαση της ελευθερίας αυτής– και, αφετέρου, από τη σοβαρότητα των πράξεων στις οποίες είναι εκτεθειμένος ο αιτών λόγω της ασκήσεως της εν λόγω ελευθερίας στη χώρα καταγωγής του, οι δύο δε αυτές παράμετροι είναι αυτοτελείς μεταξύ τους⁵⁰.

57. Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός ότι οι περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας που επιβάλλονται στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, καθώς και οι κυρώσεις που προβλέπονται για την παράβαση των απαγορεύσεων που συνδέονται με τους περιορισμούς αυτούς, δικαιολογούνται από την απαίτηση διατηρήσεως της τάξεως, της ασφάλειας, της υγείας ή της δημόσιας ηθικής στην εν λόγω χώρα, δεν δύναται να αποκλείσει αυτομάτως την ύπαρξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, η οποία πρέπει να διακρίνεται από τη θεμιτή επιδίωξη ενός τέτοιου σκοπού⁵¹.

58. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι περιορισμοί στη θρησκευτική ελευθερία με σκοπό τη διασφάλιση της δημόσιας τάξεως ή της δημόσιας ασφάλειας ή περαιτέρω την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών, γίνονται δεκτοί στις νομοθεσίες ορισμένων κρατών μελών, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη⁵². Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν, λαμβανομένης υπόψη της σαφούς διευκρίνισης που παρέσχε το Δικαστήριο στη σκέψη 66 της αποφάσεως της 7ης Νοεμβρίου 2013, X κ.λπ. (C-199/12 έως C-201/12, EU:C:2013:720), όσον αφορά την έννοια του «γενετήσιου προσανατολισμού»⁵³, πράξεις που είναι αξιόποινες σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών είναι δυνατόν να εμπίπτουν στην έννοια της «θρησκείας» κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης και αν η καταστολή τέτοιου είδους πράξεων στη χώρα καταγωγής του αιτούντος μπορεί να εκλαμβάνεται ως δίωξη υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95.

59. Ενώ πρέπει να γίνει δεκτό, κατ' αναλογία προς ό,τι έκρινε το Δικαστήριο στη σκέψη 66 της αποφάσεως της 7ης Νοεμβρίου 2013, X κ.λπ. (C-199/12 έως C-201/12, EU:C:2013:720), ότι πράξεις που θεωρούνται αξιόποινες κατά την εθνική νομοθεσία των κρατών μελών δεν εμπίπτουν, κατ' αρχήν, στην έννοια της «θρησκείας», κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95, εντούτοις, από το γεγονός ότι η εν λόγω νομοθεσία δύναται να προβλέπει περιορισμούς στην άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας, απαγορεύοντας ορισμένες συμπεριφορές και τιμωρώντας την

49 Απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C 71/11 και C 99/11, EU:C:2012:518, σκέψη 67). Επισημαίνεται ότι ο ορισμός της «διώξεως» που ακολουθεί το Δικαστήριο στη σκέψη 67 διαφέρει από τον στενότερο ορισμό, που προκύπτει από τη σκέψη 61 της ίδιας αποφάσεως, όσον αφορά τον απαιτούμενο βαθμό σοβαρότητας του κινδύνου που διατρέχει ο αιτών άσυλο. Ενώ το Δικαστήριο στην σκέψη 67 της εν λόγω αποφάσεως αναφέρεται σε «πραγματικό κίνδυνο, μεταξύ άλλων, να διωχθεί ή να υποβληθεί σε μεταχείριση ή ποινές απάνθρωπες ή εξευτελιστικές» (η υπογράμμιση δική μου), η σκέψη 61 αποκλείει το ενδεχόμενο «οι πράξεις [...] η σοβαρότητα των οποίων δεν ισοδυναμεί με εκείνη της προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου από τα οποία δεν χωρεί παρέκκλιση βάσει του άρθρου 15, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ», να μπορούν να εκληφθούν ως δίωξη, κατά την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 1, της οδηγίας [2011/95] και του άρθρου 1 της Συμβάσεως της Γενεύης. Επισημαίνω, συναφώς, ότι ο ορισμός που αναφέρεται στη σκέψη 67 φαίνεται να είναι συμβατός με το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2011/95, το οποίο αναφέρεται *μόνον ενδεικτικώς*, όπως εξάλλου το ίδιο το Δικαστήριο αναγνωρίζει στη σκέψη 57 της ίδιας ως άνω αποφάσεως, στις πράξεις των οποίων η σοβαρότητα μπορεί να εξομοιωθεί με τις περιπτώσεις του άρθρου 15, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ.

50 Επομένως, πράξεις οι οποίες συνιστούν σοβαρή προσβολή της θρησκευτικής ελευθερίας μπορούν να συνιστούν καθεαυτές πράξεις διώξεως, όπως και περιορισμοί της ελευθερίας αυτής λιγότερο σημαντικοί, εφόσον οι οικείες κυρώσεις είναι της βαρύτητας που απαιτείται.

51 Όσον αφορά τις συνθήκες υπό τις οποίες οι περιορισμοί της ελευθερίας της θρησκείας είναι δυνατόν να γίνονται δεκτοί, βλ., μεταξύ άλλων, UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 22: Article 18 (Freedom of Thought, Conscience or Religion)*, 30 July 1993, CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.refworld.org/docid/453883fb22.html>

52 Για μια επισκόπηση των νομοθεσιών των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα αυτό, βλ. τη μελέτη με ημερομηνία 2010 που δημοσίευσε το Συμβούλιο της Ευρώπης, *Blasphemy, insult and hatred: finding answers in a democratic society*, σ. 18 επ., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-STD%282010%29047-e#page=19>.

53 Στην εν λόγω σκέψη 66 το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, «κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, περίπτωση δ', της οδηγίας, ο γενετήσιος προσανατολισμός δεν δύναται να νοηθεί ως περιλαμβάνων πράξεις θεωρούμενες αξιόποινες κατά την εθνική νομοθεσία των κρατών μελών».

παραβίαση των απαγορεύσεων αυτών με κυρώσεις ακόμη και ποινικού χαρακτήρα, προβλέποντας ακόμη και ποινή φυλακίσεως⁵⁴, δεν είναι δυνατό να συναχθεί κανένα οριστικό συμπέρασμα ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή της έννοιας «πράξεις δίωξης» όπως αυτή χρησιμοποιείται στο άρθρο 9 της οδηγίας 2011/95 και, ειδικότερα, ουδόλως επιτρέπει να αποκλειστεί αυτομάτως από το πεδίο εφαρμογής της έννοιας αυτής η καταστολή των παραβάσεων στη χώρα καταγωγής του αιτούντος. Συγκεκριμένα, αφενός, οι συμπεριφορές που ενδέχεται να είναι απαγορευμένες και οι προσβολές της θρησκευτικής ελευθερίας που αυτές συνεπάγονται είναι δυνατόν να ποικίλουν δραστικά ανάλογα με τον ορισμό σε κάθε έννομη τάξη των εννοιών που υπεισέρχονται στη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υποστάσεως της αξιόποινης πράξεως⁵⁵, το ίδιο δε ισχύει και, όσον αφορά τους επιδιωκόμενους από τις απαγορεύσεις αυτές σκοπούς, για έννοιες όπως η «δημόσια τάξη», η «δημόσια ασφάλεια» ή η «δημόσια ηθική». Αφετέρου, και ουσιαστικότερα, δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να αγνοηθεί η βαρύτητα των κυρώσεων που συνδέονται με την τέλεση τέτοιου είδους αξιοποιώνων πράξεων, καθώς και με τον πιθανώς δυσανάλογο ή μεροληπτικό χαρακτήρα των ποινών που προβλέπονται και εφαρμόζονται στην πράξη.

60. Όσον αφορά το ζήτημα εάν το γεγονός και μόνον ότι η νομοθεσία του κράτους καταγωγής του αιτούντος άσυλο ποινικοποιεί και τιμωρεί με ποινή φυλακίσεως ή ακόμη και με τη θανατική ποινή συμπεριφορές που συνδέονται με την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας –όπως η μεταβολή θρησκεύματος, η εκδήλωση της πίστεως δημοσίως, η συμμετοχή, δημόσια ή ιδιωτικά, σε θρησκευτικές τελετές, η θρησκευτική εκπαίδευση ή ο προσηλυτισμός– αρκεί, από μόνο του, για την ύπαρξη δίωξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, φρονώ ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται κυρίως από τον βαθμό στον οποίο όντως επιβάλλονται αυτού του είδους οι κυρώσεις.

61. Έτσι, σε υποθέσεις που αφορούν την ποινικοποίηση πράξεων που συνδέονται με την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας, είναι πρωταρχικής σημασίας οι αρχές που είναι επιφορτισμένες με την εξέταση της αιτήσεως ασύλου, εκτός από τις εξηγήσεις του αιτούντος και τα έγγραφα που ενδεχομένως προσκομίζονται από αυτόν, να διαθέτουν την πληρέστερη δυνατή, επικαιροποιημένη και από αξιόπιστες πηγές πληροφόρηση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι προβλεπόμενες για τις πράξεις αυτές κυρώσεις εφαρμόζονται συγκεκριμένα στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, προκειμένου να αποδεικνύεται ο κίνδυνος που διατρέχει ο τελευταίος, λαμβανομένης υπόψη της προσωπικής του καταστάσεως και του συνόλου των περιστάσεων που τον αφορούν, να υποστεί αυτού του είδους τις κυρώσεις⁵⁶.

62. Καταλήγω υπενθυμίζοντας ότι το ΕΔΔΑ έχει προσφάτως αποφανθεί επί τριών υποθέσεων που αφορούσαν την απόρριψη αιτήσεων ασύλου που είχαν υποβληθεί από πολίτες του Ιράν οι οποίοι είχαν ασπασθεί τον Χριστιανισμό. Με την απόφαση της 23ης Μαρτίου 2016, F.G. κατά Σουηδίας, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι «συντρέχει παράβαση των άρθρων 2 και 3 της [ΕΣΔΑ] εάν ο αιτών επαναπροωθηθεί στο Ιράν δίχως μια ex nunc αξιολόγηση από τις σουηδικές αρχές των συνεπειών από την εκ μέρους του μεταβολή θρησκεύματος»⁵⁷. Στην απόφαση της 5ης Ιουλίου 2016, T.M και Y.A. κατά Βασιλείου των Κάτω Χωρών⁵⁸, το ΕΔΔΑ απέρριψε, αντιθέτως, αίτηση των προσφευγόντων ως προδήλως αβάσιμη, θεωρώντας ότι δεν υπήρχαν στοιχεία ικανά να ανατρέψουν την εκτίμηση των ολλανδικών αρχών ότι η εξιστόρηση από τους προσφεύγοντες των

54 Όπως και η Ουγγρική Κυβέρνηση, εκτιμώ ότι το ερώτημα αυτό είναι καθαρά υποθετικό και δεν ασκεί επιρροή στην επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

55 Έτσι, για να επαναλάβω την παραπομπή του αιτούντος δικαστηρίου στην ελληνική νομοθεσία περί προσηλυτισμού επί της οποίας αποφάνθηκε το ΕΔΔΑ στην απόφασή του της 25ης Μαΐου 1993, Κοκκινάκης κατά Ελλάδας (CE:ECHR:1993:0525JUD001430788), υπάρχει σαφώς διαφορετική επίπτωση επί της ασκήσεως της θρησκευτικής ελευθερίας ανάλογα με το εάν ο «προσηλυτισμός» ως αντικείμενο της απαγορεύσεως οριστεί ως «δραστηριότητες [...] [που προσφέρουν] υλικά οφέλη ή κοινωνικά πλεονεκτήματα με την προοπτική αποκτήσεων νέων μελών [για μια] εκκλησία ή [ασκήσεως] καταχρηστικής πίεσεως σε άτομα που βρίσκονται σε απόγνωση ή ανάγκη» (βλ. σημείο 48 της εν λόγω αποφάσεως) ή ως οποιαδήποτε δημόσια εκδήλωση θρησκείας διαφορετικής της επίσημης κρατικής του επίμαχου κράτους.

56 Παραπομπές σε διάφορες πηγές πρόσφατης πληροφόρησης σχετικά με την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας στο Ιράν και τη μεταχείριση Ιρανών που ασπάστηκαν τον Χριστιανισμό περιλαμβάνονται στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Μαρτίου 2016, FG κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2016:0323JUD004361111).

57 Απόφαση του ΕΔΔΑ, 23 Μαρτίου 2016, FG κατά Σουηδίας, CE:ECHR:2016:0323JUD004361111 § 158.

58 CE:ECHR:2016:0705DEC000020916.

πραγματικών περιστατικών σχετικά με την υποτιθέμενη μεταβολή θρησκευματος στερείτο αξιοπιστίας. Τέλος, με την απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2017, Α. κατά Ελβετίας, το ΕΔΔΑ επίσης δεν δέχθηκε την ύπαρξη παραβάσεως των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ, κρίνοντας ως αρκούντως επαρκή την εκτίμηση των ελβετικών αρχών κατά την οποία τα άτομα που είχαν μεταβάλει το θρήσκευμά τους, τα οποία δεν ήταν ήδη γνωστά στις ιρανικές αρχές, ούτε για γεγονότα άλλα εκτός της μεταβολής του θρησκευματος, και τα οποία σκόπευαν να εκδηλώνουν τη θρησκευτική τους πίστη με τρόπο διακριτικό, δεν διέτρεχαν κίνδυνο να υποστούν μεταχείριση αντίθετη προς τις εν λόγω διατάξεις⁵⁹. Προς τούτο το εν λόγω δικαστήριο διέκρινε την υπόθεση της οποίας είχε επιληφθεί από τις υποθέσεις που οδήγησαν στην απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518)⁶⁰.

63. Επιβάλλονται δύο παρατηρήσεις σχετικά με την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η τελευταία απόφαση του ΕΔΔΑ που αναφέρεται ανωτέρω. Πρώτον, ο προσφεύγων στην εν λόγω υπόθεση (όπως και στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Μαρτίου 2016, FG κατά Σουηδίας, CE:ECHR:2016:0323JUD004361111) μετέβαλε το θρήσκευμά του μετά την αναχώρησή του από το Ιράν. Η αίτηση ασύλου του αφορούσε, επομένως, ανάγκη παροχής διεθνούς προστασίας η οποία εμφανίστηκε «επί τόπου», σύμφωνα με το άρθρο 5 της οδηγίας 2011/95. Όπως, όμως, επισήμανε το ΕΔΔΑ στην εν λόγω απόφαση, παραπέμποντας στις κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις αιτήσεις ασύλου που βασίζονται στη θρησκεία, όταν ο αιτών άσυλο βασίζεται σε μεταβολή θρησκευματος η οποία επήλθε «επί τόπου», δημιουργούνται ιδιαίτερες αμφιβολίες από πλευράς αξιοπιστίας και απαιτείται αυστηρός και διεξοδικός έλεγχος των περιστάσεων και της μεταβολής του θρησκευματος⁶¹. Επιπλέον, όπως το ΕΔΔΑ έχει επίσης αναφέρει, σε αυτές τις κατηγορίες υποθέσεων οι δυνητικοί «φορείς διώξεως» συνηθίζουν να δίδουν λιγότερη σημασία στις επί τόπου μεταβολές θρησκευματος, δεδομένου του συχνά «οπορτουνιστικού» χαρακτήρα τους⁶². Στην υπόθεση της κύριας δίκης, αντιθέτως, η μεταβολή του θρησκευματος του B. Fathi επήλθε όταν αυτός ήταν ακόμη στο Ιράν και, κατά τα λεγόμενά του, ήταν σε γνώση των ιρανικών αρχών⁶³. Τα δύο αυτά στοιχεία πρέπει να ληφθούν δεόντως υπόψη κατά την εκτίμηση των συνεπειών τις οποίες θα αντιμετώπιζε σε περίπτωση επιστροφής του στη χώρα καταγωγής του. Δεύτερον, μεγάλη προσοχή επιβάλλεται, κατά την άποψή μου, όταν, κατά την εκτίμηση της σοβαρότητας του κινδύνου να υποστεί πράγματι πράξεις διώξεως, η αρμόδια αρχή συνεκτιμά την πιθανότητα ο αιτών, άπαξ και επιστρέψει στη χώρα του, να επιλέξει να εκδηλώνει με τρόπο διακριτικό τη θρησκευτική του πίστη. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στη σκέψη 79 της αποφάσεως της 5ης Σεπτεμβρίου 2012, Υ και Ζ (C-71/11 και C-99/11, EU:C:2012:518), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος θα μπορούσε να αποφύγει τον κίνδυνο απέχων από ορισμένα θρησκευτικά καθήκοντα δεν είναι, κατ' αρχήν, λυσιτελής». Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, η ταυτότητα του ατόμου και ο τρόπος ζωής, που αποτελούν στοιχεία της έννοιας της «θρησκείας» κατά την έννοια του άρθρου 1, τμήμα Α, της Συμβάσεως της Γενεύης και, συνεπώς, του άρθρου 10 της οδηγίας 2011/95, πρέπει να εκτιμώνται ως τόσο θεμελιώδους σημασίας για την ταυτότητα των ανθρώπων ώστε να μην μπορεί να αξιώνεται από κάποιον να τα αποκρύβει, να τα μεταβάλλει ή να τα αποποιείται για να αποφύγει τη δίωξη⁶⁴.

59 CE:ECHR:2017:1219JUD006034216.

60 Όπ.π., § 44 και 45.

61 Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 19ης Δεκεμβρίου 2017, Α. κατά Ελβετίας, CE:ECHR:2017:1219JUD006034216.

62 Έτσι, στην απόφαση της 23ης Μαρτίου 2016, F.G. κατά Σουηδίας, το ΕΔΔΑ, επαναλαμβάνοντας τις «Guidelines on Religion-based Refugee Claims», διευκρίνισε ότι «σχετικές» ενέργειες, δηλαδή τελεσθείσες μόνο με σκοπό την απόκτηση άδειας παραμονής στο κράτος όπου υποβλήθηκε η αίτηση ασύλου, δεν δημιουργούν βάσιμο φόβο διώξεως στη χώρα καταγωγής του αιτούντος εάν η οπορτουνιστική φύση των ενεργειών αυτών είναι προφανής σε όλους, συμπεριλαμβανομένων των αρχών της εν λόγω χώρας (§ 123). Το επιχείρημα αυτό παρατίθεται επίσης στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 19ης Δεκεμβρίου 2017, Α. κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2017:1219JUD006034216, § 43).

63 Στο σημείο αυτό, επισημαίνω ότι η διάταξη περί παραπομπής αντιφάσκει. Συγκεκριμένα, αφενός, στην έκθεση των πραγματικών περιστατικών, αναφέρεται ότι ο B. Fathi ισχυρίστηκε ότι, κατά τον χρόνο της συλλήψεώς του, είχε υποχρεωθεί να ομολογήσει ότι είχε ασπασθεί τον Χριστιανισμό, πράγμα που καθιστά δυνατό να θεωρηθεί ότι οι ιρανικές αρχές ήταν σε γνώση των θρησκευτικών του πεποιθήσεων. Αφετέρου, στην έκθεση των λόγων σχετικά με την υποβολή του έβδομου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι ο B. Fathi είχε δηλώσει ότι οι ιρανικές αρχές δεν διέθεταν κανένα αποδεικτικό στοιχείο, ούτε οιαδήποτε πληροφορία σχετικά με τη μεταβολή του θρησκευματός του και την χριστιανική του πίστη.

64 Βλ. υπ' αυτή την έννοια, απόφαση του ΕΔΔΑ, 23 Μαρτίου 2016, FG κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2016:0323JUD004361111, § 52).

64. Με βάση το σύνολο των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο έκτο προδικαστικό ερώτημα ότι η ύπαρξη διώξεως, υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, για θρησκευτικούς λόγους εξαρτάται, αφενός, από τη σοβαρότητα της προσβολής της θρησκευτικής ελευθερίας του αιτούντος άσυλο και, αφετέρου, από τη σοβαρότητα των πράξεων στις οποίες ο εν λόγω αιτών είναι εκτεθειμένος λόγω της ασκήσεως της εν λόγω ελευθερίας στη χώρα καταγωγής του. Το γεγονός ότι οι περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας που επιβάλλονται στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, καθώς και οι κυρώσεις που προβλέπονται για την παράβαση των απαγορεύσεων που συνδέονται με τους περιορισμούς αυτούς δικαιολογούνται από την απαίτηση διατηρήσεως της τάξεως, της ασφάλειας, της υγείας ή της δημόσιας ηθικής στην εν λόγω χώρα, δεν δύναται να αποκλείσει αυτομάτως την ύπαρξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95. Το γεγονός ότι η νομοθεσία της χώρας καταγωγής του αιτούντος άσυλο τιμωρεί συμπεριφορές που σχετίζονται με την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως η μεταβολή θρησκεύματος ή ο θρησκευτικός προσηλυτισμός, με κυρώσεις δυσανάλογες ή μεροληπτικές, ή ακόμα και με τη θανατική ποινή, είναι αρκετό για την ύπαρξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, εφόσον αποδεικνύεται ότι οι κυρώσεις αυτές όντως επιβάλλονται και ότι ο αιτών διατρέχει κίνδυνο να του επιβληθούν σε περίπτωση επιστροφής του στη χώρα αυτή.

III. Πρόταση

65. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα υποβληθέντα από το Administrativen sad Sofia-grad (διοικητικό πρωτοδικείο Σόφιας, Βουλγαρία) προδικαστικά ερωτήματα τις ακόλουθες απαντήσεις:

- 1) Ο κανονισμός (ΕΕ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αιτήσεως διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα, έχει την έννοια ότι κράτος μέλος που εξετάζει επί της ουσίας υποβληθείσα ενώπιόν του αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας δεν υποχρεούται να εκδώσει, εκ των προτέρων, τυπική απόφαση με την οποία να αναγνωρίζει ότι βάσει του κανονισμού 604/2013 είναι το υπεύθυνο για να προβεί σε μια τέτοια εξέταση. Το εν λόγω κράτος μέλος πρέπει, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, να ενημερώνει τον αιτούντα, σύμφωνα με τις λεπτομερείς διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου αυτού, για το γεγονός ότι η αίτησή του θα εξεταστεί από τις αρμόδιες αρχές του εν λόγω κράτους μέλους καθώς και για τους λόγους που το οδήγησαν να κρίνει εαυτό υπεύθυνο για την εξέταση δυνάμει του κανονισμού αυτού.
- 2) Σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, όπου το κράτος μέλος το οποίο προέβη στην εξέταση της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας, υπό την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο β', του κανονισμού 604/2013, δεν έλαβε ρητώς θέση σχετικά με το εάν είναι δυνάμει του κανονισμού αυτού υπεύθυνο να αποφανθεί επί της αιτήσεως και όπου το εν λόγω κράτος μέλος προκύπτει ότι δεν έχει κάνει χρήση της ρήτρας διακριτικής ευχέρειας που προβλέπεται στο άρθρο 17, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται προσφυγής κατά της αποφάσεως περί απορρίψεως της οικείας αιτήσεως δεν οφείλει να ελέγξει αυτεπαγγέλτως εάν ο εν λόγω κανονισμός έχει εφαρμογή έναντι του αιτούντος.
- 3) Το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, έχει την έννοια ότι ο αιτών διεθνή προστασία, ο οποίος προς στήριξη της αιτήσεώς του προβάλλει κίνδυνο διώξεως για λόγους που ανάγονται στη θρησκεία, δεν θα πρέπει, προκειμένου να τεκμηριώσει τους ισχυρισμούς του σχετικά με τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, να παρέχει εξηγήσεις ή να

προσκομίζει έγγραφα σχετικά με όλα τα στοιχεία της έννοιας της «θρησκευίας», όπως ορίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2011/95. Ειδικότερα, ο εν λόγω αιτών δεν πρέπει να προβάλλει απαραιτήτως, επί ποινή απορρίψεως της αιτήσεώς του, τη διενέργεια, δημοσίως, πράξεων που συνδέονται με τις εν λόγω πεποιθήσεις ή που επιβάλλονται από αυτές ή την αποχή του από τη διενέργεια πράξεων μη συμβατών με τις εν λόγω πεποιθήσεις του, ούτε να θεμελιώνει, βάσει αποδεικτικών στοιχείων, το υποστατό των σχετικών ισχυρισμών του.

- 4) Η ύπαρξη διώξεως, υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, για θρησκευτικούς λόγους εξαρτάται, αφενός, από τη σοβαρότητα της προσβολής της θρησκευτικής ελευθερίας του αιτούντος άσυλο και, αφετέρου, από τη σοβαρότητα των πράξεων στις οποίες ο εν λόγω αιτών είναι εκτεθειμένος λόγω της ασκήσεως της εν λόγω ελευθερίας στη χώρα καταγωγής του. Το γεγονός ότι οι περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας που επιβάλλονται στη χώρα καταγωγής του αιτούντος, καθώς και οι κυρώσεις που προβλέπονται για την παράβαση των απαγορεύσεων που συνδέονται με τους περιορισμούς αυτούς δικαιολογούνται από την απαίτηση διατηρήσεως της τάξεως, της ασφάλειας, της υγείας ή της δημόσιας ηθικής στην εν λόγω χώρα, δεν δύναται να αποκλείσει αυτομάτως την ύπαρξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95. Το γεγονός ότι η νομοθεσία της χώρας καταγωγής του αιτούντος άσυλο τιμωρεί συμπεριφορές που σχετίζονται με την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως η μεταβολή θρησκεύματος ή ο θρησκευτικός προσηλυτισμός, με κυρώσεις δυσανάλογες ή μεροληπτικές, ή ακόμα και με τη θανατική ποινή, είναι αρκετό για την ύπαρξη διώξεως υπό την έννοια του άρθρου 9 της οδηγίας 2011/95, εφόσον αποδεικνύεται ότι οι κυρώσεις αυτές όντως επιβάλλονται και ότι ο αιτών διατρέχει κίνδυνο να του επιβληθούν σε περίπτωση επιστροφής του στη χώρα αυτή.